

UNIVERSITY

OF CALIFORNIA

о. НИКОН Н. СВІРСЬКИЙ, ЧСВВ.

ТУДИ ЛИНУТЬ НАШІ СЕРЦЯ

(Історія мондерського монастиря)

diasporiana.org.ua

ВИДАВНИЦТВО ОТЦІВ ВАСИЛІЯН

Мондер

1963

Торонто

За дозволом церковних властей

Наклад 5.000 примірників

Друкарня ОО. Василян, Торонто

Basilian Press, 286 Lisgar St., Toronto 3, Ont.

ТУДИ ЛИНУТЬ НАШІ СЕРЦЯ

(Історія мондерського монастиря)

БІВЕРЛЕЙК

Далеко й широко розливалися води Біверлейку, що сьогодні є ледве кількамилевим, плитким озером. Та в ті часи в його водах гралася риба, у просмиках будували свої греблі срібношерсті бобри, а над водою та над багnistими гаями гуділи хмари комарів, великих і злющих. Понад озером випасалися стада одинокого в тій околиці ренчаря Логана, а далі тягнулося царство каютів і пестрої албертійської прерії.

У такий то край і на такі гаразди приїхали в ці сторони наші перші поселенці. Та саме тут найшли вони те, за чим так дуже тужило їх серце, за чим шукали в чужому світі — знайшли родючий чорнозем і прилягли до нього всією силою хліборобської душі. Ні нужда ні недостатки не змогли вже їх від нього відірвати. Навіть коли голод і холод перших піонерських років гнали їх далеко на заробітки, вони верталися до тієї землі з іще більшою тугою, з іще сильнішою любов'ю. Стопу за стопою, акер по акрові виривали вони з грудей дикої прерії та перетворювали в сьогоднішні непроглядні лани золото-лососої пшениці.

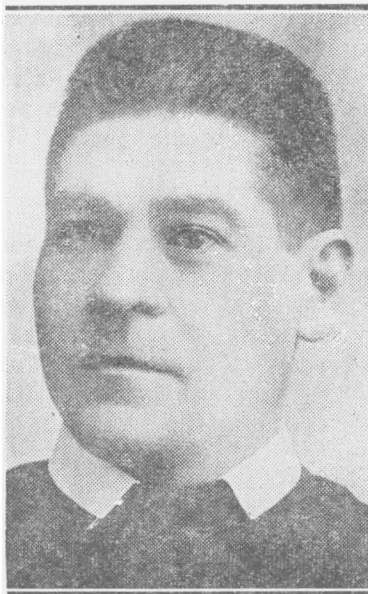
І почали рости на північній стороні Біверлейку українські оселі. почали з'являтися дерням криті

землянки, а там і лип'янки, пошивані очеретом, сіном або соломою, як це робилося колись у Старому Краю. І росли вони рік-річно, росли скоро, як ростуть гриби по теплім дощику. Незабаром уряд подбав і про пошту для тих людей, яка примістилася в хаті Логана та означувалася назвою: Біверлейк. Із того й уся околиця кільканадцять миль на північ дістала таке ж ім'я — Біверлейк.

По кількох роках важкої праці наші піонери мали вже все найконечніше до життя — хату, господарку, родину. Але вони ще не були вдоволені, бо саме тоді, більш як коли, відчували вони недостачу своєї церкви і свого священника. Бо хижими вовками кинулися на них різні секти зі своєю пропагандою, розсварювали їх висланці московського цареславія, баламутили їх різні самозванці. І хто знає, як довго могли б вони були встоятись у вірі батьків, коли б не прийшли були їм із поміччю їх рідні священники, коли б не приїхали були вслід за ними в ті дикі прерії також ті перші місіонарі — оборонці й будівничі нашого релігійного життя в Канаді — оо. Василяни.

ПАМ'ЯТНИЙ ДЕНЬ

Морозної осінньої ночі, 31 жовтня 1902 року, приїхали вони три на станцію Страткона (сьогодні Південний Едмонтон), тоді останню станцію в степових провінціях. Приїхали оо. Платонід Філяс. Созонт Дидик і Антін Строцький. Із ними приїхали також один брат і чотири Сестри Служебниці. Другого дня ранком упав перший сніг — начеб стелив-вибілював їх дорогу в незнані сторони, начеб хотів закрити перед ними ті всі труднощі, що їх ждали.

о. Платонід Філяс ЧСВВ
один із перших місіонарів-піонерів і перший на-
стоятель Канадійської Місії (1902-1905)

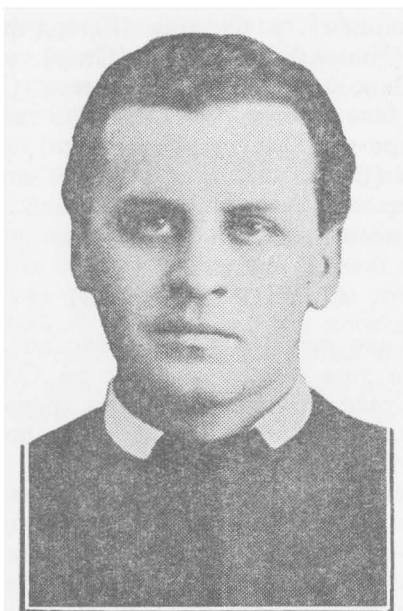
Ще не спочили по трудах довгої дороги, ще не обізналися з новими обставинами, а вже пускаються в дорогу — до своїх: о. С. Дидик на Ре-бит Гил (сьогодні Ледук), о. А. Строцький на Стар, о. П. Філяс на Біверлейк. Перший раз приїхав о. П. Філяс на Біверлейк 7 листопада 1902 р. і зараз на другий день у неділю мав до людей першу проповідь у польському костелі, що був дещо на північ від сьогоднішнього Мон-деру. Потішав він своїх вірних, ободрював та обіцяв, що як тільки прийдуть його речі з ко-

рабля, а з ними також і церковні ризи, то зараз приїде до них напостійне, що й сталося 27 грудня того року. Приїхавши до Біверлейку, о. Філяс замешкав у Матвія Гаха. З того дня починається праця оо. Василян у Біверлейку, а з тим також історія мондерського монастиря.

ПЕРШІ ПОДОРОЖІ

Осівши напостійне в Біверлейку, почав о. Філяс об'їздити простору околицю і як добрий пастир вишукував забуті в лісах овечки. Із хати до хати, із ренчу до ренчу йшла вістка, де, коли й у кого буде священик, де буде відправа. У те означене місце збиралися довколишні люди. Вибиралися не раз кілька днів наперед, щоб тільки бути на відправі, щоб її не втратити, бо це буде перша відправа, перша сповідь, перша Служба Божа, перша проповідь, по стільки роках горя та злиднів. Які ж мусіли бути ті відправи, ті торжества, всеодно чи були вони в неділю, у свято, чи в будень! Спитайте, послухайте, як не раз говорять про ті відправи наші перші піонери, пригляньтесь, яким дивним, святим вогнем горять тоді їх очі, як випростовуються згорблені плечі... То мусіли бути відправи!..

Отже почалися безконечні подорожі по просторих албертійських преріях від Едмонтону аж до східньої границі Алберти, а то й далше в Саскачеван, до Ростерн і околиці, а також і в Бритійську Колюмбію. І треба було їхати кіньми або волами, бо не всюди були вже залізнодорожні шляхи. Добрі люди перевозили священика з одної місцевости в другу, а там уже ждала не раз і кілька днів інша фіра, щоб везти його далше. І вони їхали, ті перші місіонарі, відправляли богослуження, сповідали не раз цілими днями й но-

о. Созонт Дидик ЧСВВ
один із перших місіонерів-піонерів, другий із черги
настоятель Канадійської Місії (1905 - 1923)

чами, хрестили деколи і по 25 дітей одного дня та несли слово Божої науки, слово потіхи, ободрення, розради. Тоді звичайний день ставав великим празником - святом, що його святкували вірні перший раз на новій землі.

Згодом виринали постійні місця богослужень. Це були звичайно дома найкращих людей в околиці. Біля них почали гуртуватися громади, зав'язки сьгоднішніх парохій. Згадати б хоч деякі з тих перших часів. На полудне від того місця, де станув перший монастир, відправляли в Калинчука (Борців), на захід у Ная (між Монде-

ром і Гілярдом), у Сенюка (Гілярд-фарми), у Єлиняка (Чіпман), у Старка (Стар), у Тичковського (Пено), на північ у Лесюка (Мондер), у каплиці біля Москалика (Спас), на сході у Зварича (Вегревил), у Глусів (Іннісфрі), у Якимця і Предика (Верміліон) та в багатьох інших. Сьогодні в тих околицях зразкові парохії — жниво великого посіву перших місіонарів.

СУМНІ ПОЧАТКИ

У М. Гаха перебув о. П. Філяс до 27 квітня 1903 р., а там перейшов жити до Олексі Лесюка. Та таке скитання не могло тривати довго. Треба було подбати про постійне приміщення для себе та Сестер, що мали приїхати з Едмонтону. Вже в січні 1903 р. взяв о. Філяс на себе фарму-гомстед, північно-західний кводер 10-ої секції, 16-го ренчу. Другу сусідню фарму взяв о. Строцький, третю бр. Єремія — дві останні фарми пізніше пропали. Треба було ще подбати про хоч якенебудь помешкання та й господарку, бо з того, що люди складали на удержання, годі було вижити й одному чоловікові. Великого ліса близько не було, прийшлося купувати дерево на хату й інші будинки. Добрі люди звезли дерево безплатно. З весною почалася будова. Саме день перед празником св. Апостолів Петра й Павла перейшли жити до нової хати, де "всього-на-всього одна кімната була готова нагорі, решта ще чекала докінчення. Ще не було ні дверей, ні вікон, ні підлоги, ні комина... Сумні початки..." Так писав про це сам о. Філяс. (Хрон. Мондерського Манастиря т. I).

Другого дня відбулося богослуження-празник св. Ап. Петра і Павла. (Св. Павло був покровителем того першого дому). Як міг виглядати

цей празник у недокінченій хаті? Але не відстрашило воно людей, вони приїхали навіть з найдальших околиць. Це був перший дім оо. Василян у Канаді, перша каплиця, перший празник — початок тих величавих празників-відпустів, що відбуваються в Мондері й досьгодні.

Два місяці пізніше, 19 вересня того року, почалася коло нового монастиря перша місія. Проводили її о. Філяс і о. Дидик. "Пізній час не надавався вже на місію, однак було дуже багато фір і людей..." Було по чотири проповіді денно. Та вже на третій день була тільки одна проповідь..., "бо дощ і сніг порозганяли людей..." Доки була погода, люди ночували на полі під возами.

ПОВОРОТ ДО КРАЮ

Важка праця, безнастанні подорожі, боротьба з різними сектами, журба про душі людські та про забезпечення своєї місії, скоро підірвали здоров'я молодого місіонаря. Під кінець жовтня 1903 р. — рік по приїзді до Канади — о. Філяс занедужав на серце і 19 листопада сповідався вже на смерть. Та не така ще була воля Божа. У грудні вже був настільки подужав, що міг відправити Службу Божу на свята для людей латинського обряду. На Різдво і Йордан були також тільки читані Служби Божі. Та з весною вже знову бачимо його при праці, знов у подорожах по колоніях. Крім того, як настоятель василіянської Місії в Канаді, журиться також іншими станицями: Едмонтоном і Вінніпегом, де саме тоді почались будови церков. Його бачне око гляділо далеко в будучність, його ревність намічувала все ширші овиди праці.

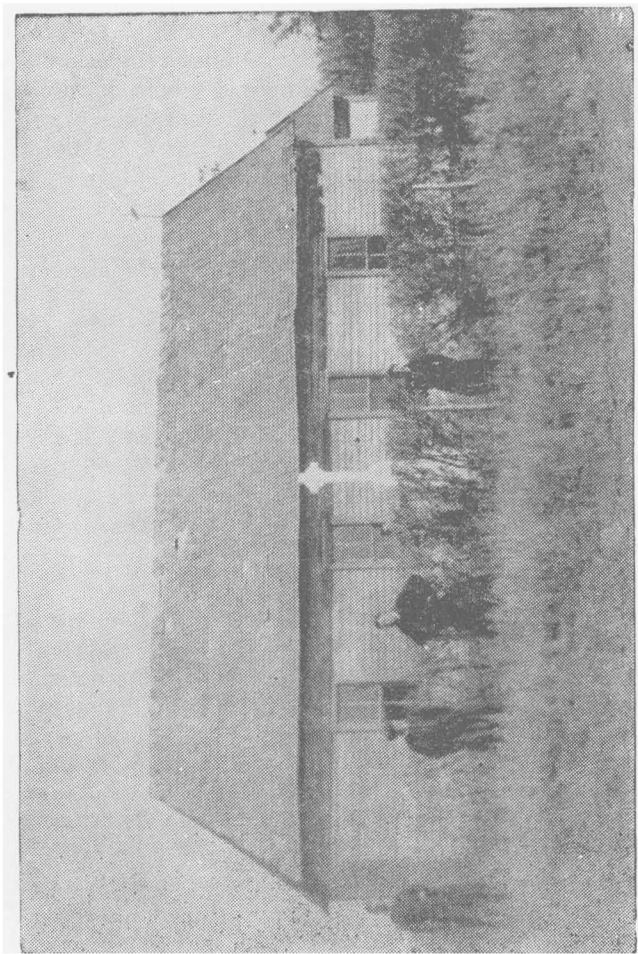

**о. П. Філяс між першими місіонерами перед
виїздом до Краю**

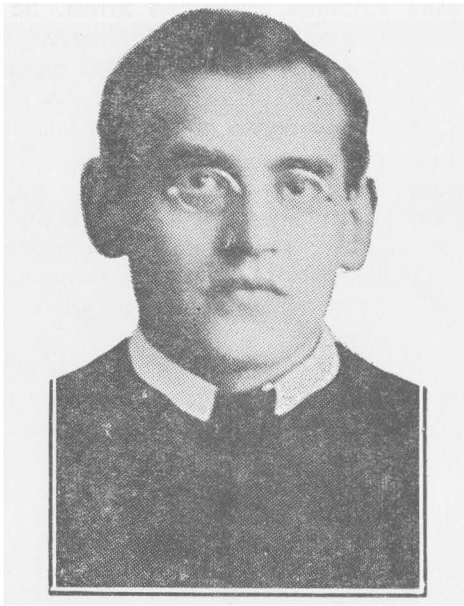
І так при тій праці, у вересні 1904 р., застала його вістка про те, що його вибрали на найвищого настоятеля Чину, на протоігумена Галицької Области. В січні 1905 р. о. Платонід Філяс залишив свою любу канадійську місію, свій Біверлейк та виїхав до Старого Краю. Нарід плакав за ним, як за рідним батьком, а він потішав усіх щирими словами й великою обітницею: що вишле для них із краю більше священників-місіонарів.

ГІДНИЙ ЗАСТУПНИК

Ще заки о. Філяс відїхав, до Канади приїхав о. Атанасій Филипів. Вони стрінулися вже в Едмонтоні. Місію в Біверлейку перебрав о. Филипів 13 січня 1905 року. Саме тоді велася затяжна боротьба зі "серафимщиною", що багато невідомих людей перетягнула на московське православ'я. Головна боротьба йшла за посідання церков, що не були ще записані ні на єпископа, ні на місію, тільки на громаду. Коли ж громада поділилася, починалися сварні й тягання по судах. Декілька церков таки перейшло в чужі руки. О. Филипів своїм тактовним веденням справ та витривалою працею успокоїв багато громад та врятував багато церковного майна, особливо ті землі, що їх подарував для церкви уряд, або хтось із парохіян, чи таки купила сама громада. Також започаткував будову нових церков чи каплиць. Передусім дбав о. Филипів про зріст релігійного життя в народі та старався скріпити його не тільки добрими проповідями, але й різними набоженствами й релігійними практиками, торжественними богослуженнями, головно у празники Пресв. Євхаристії й Пресв. Ісусового Серця. Він започатковує теж травневі богослуження

**Перша Каплиця "коло монастиря", збудована
о. П. Філясом ще 1903 р. Дещо відновлена стоїть
і до сьогодні.**

**о. Атанасій Филипів ЧСВВ.
довголітній парох Вінніпегу й перший ігумен
мондерського монастиря**

до Матері Божої й основує, мабуть перший між нашим народом у Канаді, кружок Апостольства Молитви при каплиці в Біверлейку. Основини відбулися на празник Непорочного Зачаття Матері Божої, 22 грудня 1905 р. Того дня приступило до Св. Тайн 112 осіб. Як сам він зазначає: "Люди були одушевлені. Здибались і вороги Апостольства, але це байка. Майже весь світ із маленькими лише вийнятками, є ворогом Бога, Його Церкви і всього, що вони наказують, або до чого заохочують."

Маленька каплиця, особливо літом, не могла помістити всіх людей, а про будову церкви ще не могло бути й мови. Та саме тоді один із парохіян, умираючи, записав 50 дол. на дзвін до каплиці. До дзвону треба було ще дзвіниці. Люди звезли дерево і почалася будова. Дзвіницю збудовано так, що на горі був дзвін, а на долині каплиця св. Йосифа з великими вікнами й дверима. Тут відбувалися літом усі відправи; престіл був у каплиці, а люди стояли на дворі. Широкі двері давали всім змогу слідувати за відправою.

По двох роках ревної праці в Біверлейку, о. А. Филипів переїхав з волі настоятелів до Вінніпегу, де працював більш як дві десятки років.

ПЕРША МОГИЛА

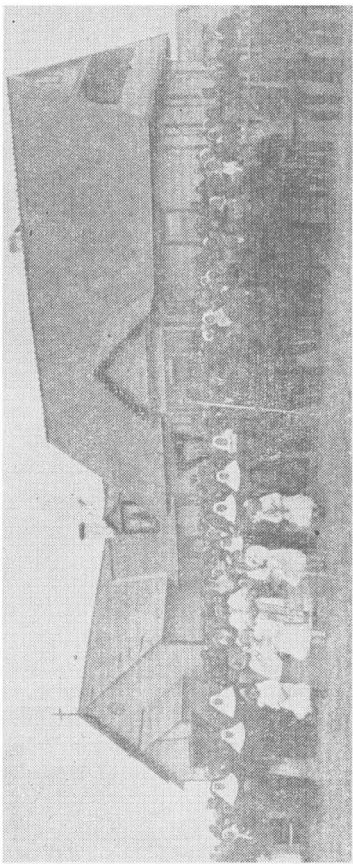
По виїзді о. Филипова місійну працю в Біверлейку продовжував о. Іван-Золотоустий Тимочко, що приїхав був до Канади 1950 р. і два роки працював у Вінніпегу. Безнастанні подорожі по колоніях забирали весь його час, а також і здоров'я. Поле праці поширилося далеко поза дотеперішні межі. Він бував майже в усіх теперішніх більших осередках нашого життя в Алберті від 7 до 19 ренчу. В багатьох тих місцевостях він був першим місіонарем, у багатьох із них поклав основи під парохіяльне життя, під нові церкви.

У праці не щадив ані себе, ані свого часу. Їздив у свята і в будні, зимою й літом, у найбільші морози й спеки, особливо на весні тяжкими, болотнистими дорогами. Подорожі відбував звичайно возом. І так, у дорозі, забрала його несподівана смерть: замерз на снях, коли вертався з відправи у Восток, Алта., в ночі 19 грудня 1909 р. До дому привезли тільки мертве тіло.

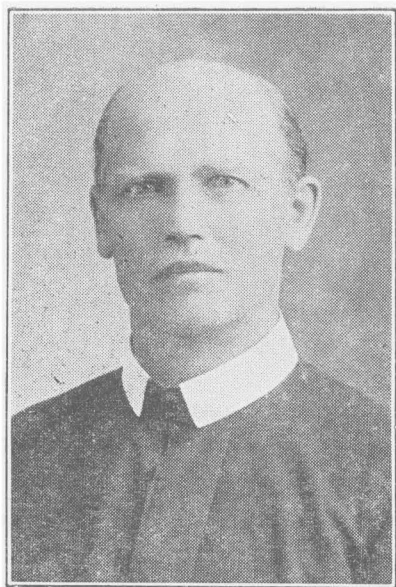

**Сидить: о. Матей Гура ЧСВВ.
Стоїть: о. Іван-Золотоуст Тимочко ЧСВВ, перша
жертва тяжкої місійної праці.**

На мондерському цвинтарі виросла свіжа могила — перша могила — перша могила місіонера-василіянина на новій канадській землі, могила місіонера, що не жалував праці ні власного життя для своїх братів. А більшої любови ніхто не має, як той, хто життя своє віддає за братів...

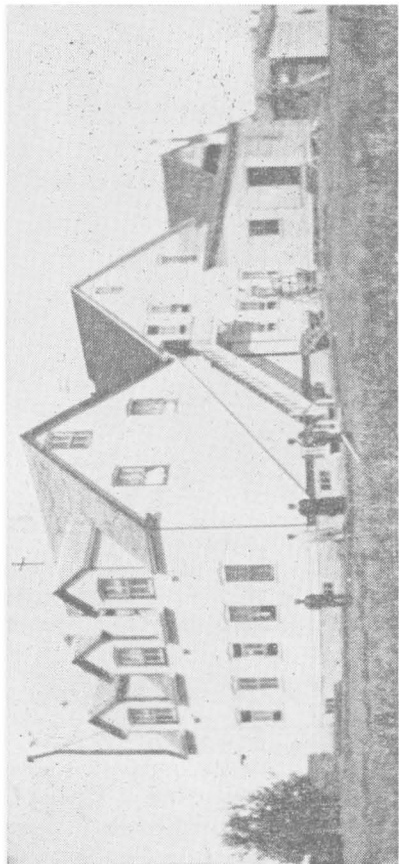
**о. Іван-Золотоуст Тимочко ЧСВВ зі Сестрами Служебницями й вір-
ними по богослуженні в каплиці "коло монастиря" ок. 1908 р.**

о. Навкратій Крижановський ЧСВВ
довголітній парох Мондеру, настоятель Василиян-
ської Місії у Канаді від 1923 р., перший протоігу-
мен створеної 1931 р. Канадійської Провінції

НЕЗРІВНЯНИЙ ОРГАНІЗАТОР

На самий Новий Рік, 1 січня 1910 р., приїхав до Біверлейку о. Навкратій Крижановський, що від 1903 р. працював у Манітобі й Саскачевані. Під його вмилем проводом релігійне й організаційне життя наших громад пішло милевими кроками вперед. Великий ідеаліст, людина сталеволі, великої посвяти, невичерпної енергії та скорої і правильної орієнтації, о. Крижановський вивів життя наших поселенців на правильний шлях,

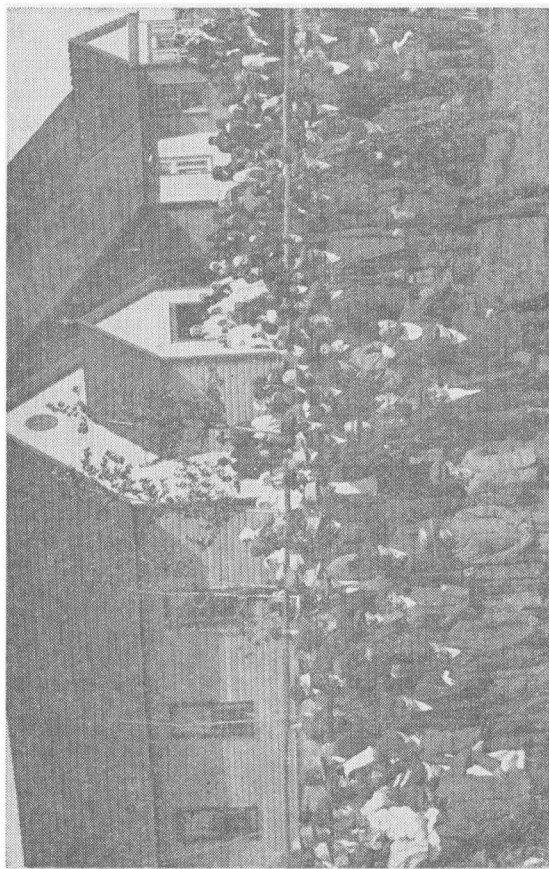

**Перша українська школа й дім Сестер Служебниць
"коло монастиря" на Бівер-Лейку**

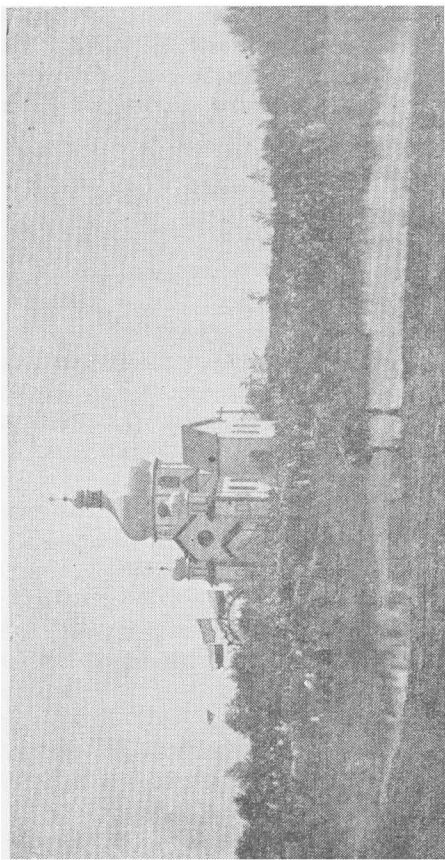
на дорогу до просто нечуваного поступу, що ним так тішимося і гордимось сьогодні. Коли до його приходу праця йшла головно в тому напрямі, щоб обслужити релігійно людей та зберегти їх при вірі й Церкві, то о. Крижановський почав працювати також і над тим, щоб наших людей вивести з того почуття меншевартості і давньої панщизняної непорадности й уступчивости та зробити з них свідомих і повновартісних громадян нової країни. А з другого боку старався дати нагоду іншим народам пізнати нашу культуру, наші надбання, наш обряд, наше вміння вести господарства і взагалі наше життя. Він запрошує представників преси й інших установ на наші релігійно-народні торжества та використовує кожную нагоду, щоб свій Мондер зробити славним і знаним. Дописи в тодішніх англомовних часописах засвідчують виразно, якими влучними й далекосяглими були заходи і пляни того ревного місіонера.

Другою пекучою справою були школи. Бракувало вчителів, що навчали б дітей також і рідної мови. Щоб діти не лишалися без науки о. Крижановський у порозумінні з громадянами уладжував школи в літніх місяцях, від травня до жовтня, бо в тому часі студенти університетів були вільні та могли присвятитись учительській праці. У ті часи вчителі в мондерській окрузі були найкраще платні. Багато з них вивчало українську мову. Добре українською мовою говорив і перший посол до Албертійського парламенту з мондерської округи п. МкКалум. У Мондері асиміляція йшла в протилежний бік — все чуже ставало українським.

У справі шкільних учителів їздив о. Крижановський кілька разів до тодішнього прем'єра

**По Богослуженні у каплиці "коло монастиря" на Бівер-Лейку,
1910 р.**

**Перший празник-відпуст св. Ап. Петра й Павла у новозбудованій
церкві в Мондері-місті, 1911 р.**

Алберти Сифтона і до міністра освіти з домаганням, щоб держава відкрила вчительську семінарію, де б українські хлопці могли учитись на вчителів для двомовних шкіл — англійської й української. Таку семінарію відкрито недалеко від Мондеру в Вегревил, але її управу віддано в руки протестантів. Користи з цього не було ніякої та по двох роках вона перестала зовсім існувати.

НОВА ЦЕРКВА

Мала монастирська каплиця стала вже зовсім невігідна на парохіяльні відправи, бо не могла помістити всіх людей. Треба було думати про будову нової церкви. Вже навіть почалися були приготування до будови церкви недалеко монастиря в Біверлейку, як це плянував о. Філяс; звезено дерево й каміння, навіть почали лити фундаменти, але будови не скінчено.

За тих десять важких піонерських років зайшли вже були поважні зміни і їх треба було вже взяти до уваги. У 1905 р. через Біверлейк проведено залізнодорожний шлях Канадійських Національних Залізниць. При тому шляху, дві милі на захід від старого монастиря, почало розбудовуватися нове містечко — Мондер, і в ньому то почало скупчуватись також і все українське життя. Насправді все в містечку було українське, навіть написи на крамницях. На це містечко, як на найближчий осередок до монастиря, звернув бачне око о. Крижановський.

Як уже заходи коло будови нової церкви почалися надобре, люди з міста Мондеру взяли на себе левину частину тягару будови, щоб тільки церкву будовано в місті, а не біля монастиря "на фармах". О. Крижановський наче ждав на

таку нагоду. Хоч із трудом, все ж таки вдалося йому переконати тих людей, які починали будову на фермі, що в місті буде краще. Що його погляд був правильний, це бачимо добре з тих невигод, що їх мають сьогодні ті громади, які будували свої церкви далеко поза містом, невигод особливо весною, коли розмокнуть фермерські дороги.

Негайно почалася гарячкова праця коло будови нової церкви. За кілька тижнів уже стояли стіни і 8 серпня 1910 р. відбулося перше богослуження та посвячення угольного каменя.

НЕБУВАЛІ ГОСТІ

За тих кілька років, особливо ж за тих кілька останніх місяців праці о. Крижановського, Мондер здобув собі розголос у всій Канаді так, що навіть тодішній прем'єр Канади, Дост. Вилфорд Лоріє, відвідуючи різні важніші околиці по цілій Канаді, зголосив свої відвідини також у Мондері. Це припало саме на день 8 серпня 1910 р. Мондер — як про це висловився сам прем'єр і як писали часописи — приготував йому найкраще й найвеличавіше прийняття. На станції привітали його представники міста й найстарші піонери. Потім тріумфальний похід — хлопці на конях, шкільна дітвора з хоруговками в рядах — проводили його аж до церкви, що віддалена від станції майже пів милі. Прем'єр і представники албертійського уряду їхали на гарно вистеленому возі, запряженому в шість пар чорних волів. Коло церкви привітали їх традиційно хлібом і сіллю. О. Крижановський виголосив гарну промову, що на неї щиро відповів Дост. Лоріє. Потім сам прем'єр довершив заложення угольного каменя під нову церкву. Як подає тодішній

Митрополит Андрій Шептицький між Василіянами в Канаді, 1910 р. Сидять з ліва: о. Созонт Дидик, Впреосв. Митрополит Андрій, о. Матей Гура. Стоять: о. Навкратій Крижановський та брат Йосиф Гродський.

едмонтонський щоденник "Бюлетень", у торжестві взяло участь яких 5 тисяч людей.

У жовтні того ж року звеличав Мондер своїми відвідинами ще один великий достойник — найвищий князь нашої Церкви, Митрополит Кир Андрій Шептицький. У неділю 23 жовтня в Мондері знову зібралися непроглядні маси народу з найдальших околиць. Із монастиря до міста (майже три милі дороги) супровожав Архiereя торжественний похід — кінна бандерія (сотня) і десятки возів, що замикали похід. Високопреосвященний Митрополит посвятив нову церкву та відслужив архиерейську Службу Божу.

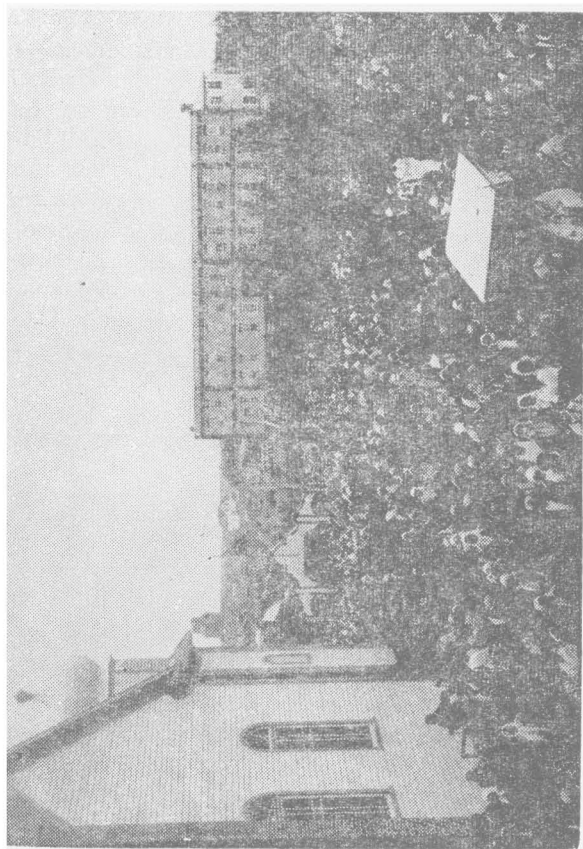
Підчас свого кількаденного побуту в монастирі ВПреосв. Кир Андрій навчав, давав конференції Сестрам, приймав на послуханні людей різних околиць, потішав і заохочував до дальшої праці, до витривалости. Ці відвідини ВПреосв. Митрополита в Канаді мали велике, переломове значення в усьому житті нашого народу тут за морем. Люди побачили і зрозуміли, хто є їх дійсним і правним пастирем та відчули ще сильнішу любов і ще більше прив'язання до своєї віри й Церкви. Цареслав'я і протестантизм дістали рішучий протиудар.

ПЕРШЕ ДЕСЯТИРІЧЧЯ

Отже ще краще почало розвиватися релігійне життя, ще вище піднеслися чола й охлялі руки, коли 1912 р. канадійські Українці дістали свого першого єпископа в особі Преосв. Кир Никити Будки. Вияв цьому дали торжественні привітання при візитаціях нового пастиря. Порозкидані одинцем громади почали прибирати вид організму — молододі дісцезії. Мондер вів перед у праці і в

торжествах, бо мабуть ніхто не вмів так добре й гарно все повести, як о. Крижановський. Перший раз завітав Преосв. Кир Никита до Мондери в липні 1913 р. З того часу майже кожного року він гостював у Мондері і по кілька разів. Звідси звичайно відбував свої візитації колоній.

Третього серпня 1913 р. монастир у Біверлейку святкував десятиріччя свого існування. На це торжество приїхав також і Преосв. Єпископ, що посвятив тоді угольний камінь під новозбудований дім-сиротинець. Даймо слово о. Крижановському: "На той день була заповіджена ювілейна процесія, а що несподівано приїхав Преосвященний, то також було торжество заложення угольного каменя... По відправі вирушила процесія з церкви. Її вид був чудовий, через більше число коругов, а особливо через таке множество народу, що процесія тягнулася щонайменше на півтора милі. Був це вид правдиво побуджуючий не тільки для нас, але також і для протестантів. Коли процесія прибула до монастиря, сам Преосвященний відправив ювілейний молебень і приписані молитви, а відтак, вийшовши з процесією надвір, біля угольного каменя, водосвяття. Після того, як посвячено угольний камінь, його заложили та посвячено фундаменти. При кінці відправи Преосвященний виголосив прекрасну проповідь про школи... Потім вернулася процесія до церкви... У дальших днях свого побуту в монастирі... сам Преосвященний помагав при праці коло фундаментів." (Хрон. М. М., т. II, стор. 11). Це розбудовувався дім, що в ньому жили сестри, де був сиротинець і рідна школа. Самі отці з початку жили в малім домику, збудованім із тесаного дерева та щойно пізніше перейшли жити до так званої "резиденції", вже

Пресв. Никита Будка й о. Н. Крижановський ЧСВВ — по посвяченні Народного Дому в Мондері — 23 вересня, 1917 р.

дещо більшого й вигіднішого будинку, що в ньому гостив ВПреосв. Митрополит і Преосв. Будка.

Займаючись невпинно працею коло будови нової церкви в Мондері й нової резиденції біля монастиря, як також відноюю і поширенням самого монастиря, о. Крижановський працював також і по колоніях із такою посвятою. наче б нічого іншого не було в нього на серці. Як маленька ілюстрація тієї його праці нехай послужать нам тих кілька слів, записаних ним самим у хроніці мондерського монастиря (1910), по великодніх відправах у кількох церквах, що скінчилися пізнім пополуднем: "Чув я велике змучення, бо від Квітної неділі до Воскресіння я зробив 192 милі дороги фармерським возом, від сьомого ренчу (Нортерн Велій) до Тичковського (Пено). У великодньому часі вислухав поверх 2.000 сповідей, не рахуючи того, що декотрі люди сповідалися і по кілька разів..." При цьому треба було ще хрестити нераз і по 25-еро дітей одного дня або вечора. Та Божа ласка й любов до свого бідного народу кріпили сили молодого місіонера в тій затяжливій боротьбі за царство Боже.

НОВА БОРОТЬБА

Різні вороги Церкви не давали ні людям, ні місіонерам і хвилини спочинку. Правда, по давній серафимщині слід уже застигав, та й протестантизм стратив був свій розгін, але в міжчасі багато лиха накоїло кілька священників-відступників, що, вдаючи католицьких священників і великих приятелів народу, баламутили людей та перетягали їх повільно на православ'я. Цим вони й приготувляли підложжя того, що мало прийти незабаром, а саме кудриківщини чи свистунівщини.

У 1918 р. засновується в Саскатуні заходами кількох радикалізованих одиниць нова Автокефальна Церква. Засновується з тією метою, щоб ослабити Католицьку Церкву і головню "підтягти крила Будці", що не дозволяв непокликаним одиницям вмішуватись у церковні справи. Новий рух розлився по широких канадійських преріях, усмоктуючи в себе все, що не мало сильних основ, як відплив моря всмоктує й забирає з собою все, що не держиться кріпко свого берега. З новою течією боротьба була важка. Коли цареслав'я поборовано національним усвідомленням мас, то тут фальшивий, але голосний націоналізм став зброєю в руках противників. Треба було справді надлюдських зусиль, щоб удержати в народі рівновагу, щоб утримати загаль на правильному шляху. Бо обман, як недуга, поширюється скоро і боротьба з ним не легка. Треба справді подивляти працю тих кількох місіонарів, що з посвятою здоров'я й життя йшли на рятунок душ; завдяки тій їх праці нарід не пішов на манівці, але у великій більшості залишився вірний своїй вірі і своїй Церкві.

ВЕЛИКІ ПЛЯНИ

Журливым оком глядів у майбутнє о. Крижановський. Світова війна знищила Старий Край і відібрала всяку надію на скорий приїзд нових місіонарів. Той Край сам потребував їх тепер так дуже, а їх було ще так мало. І мабуть тоді зродилася в серці прозорливого місіонаря велика ідея — постанова збудувати великий дім та в ньому отворити новіціят - школу, де виховувалися б кадри нових місіонарів, що не тільки переймуть його працю, але й розвинуть її й поширять по всій Канаді, а може й дальше. Заду-

мав виховати нове покоління з тих юнаків, що народилися вже тут, у новому світі, жили вже новим життям, що може і краще надавалися до праці в новому світі. Та покищо сил до такого діла було замало — їх було тільки чотирьох на цілу Алберту і Бритійську Колумбію та один у Манітобі. Грошей на те не було ніяких. Та все ж таки о. Крижановський починає приготівляти основу під велике діло.

Ще в 1911 р. закупив він кілька акрів землі напроти мондерської церкви. Мабуть уже тоді думав про Мондер, як осередок праці, може й було в його пляні поставити хоч якусь резиденцію, коли вже не справжній монастир. Також розбудовує він господарку біля монастиря, щоб у слушний час можна було вижити більше число осіб. Тому також закупив одну по одній сусідні фарми, при чому взірцева господарка на них уможлиблювала йому своїми приходами працю на ширшу скалю. Він жив не для себе, не для теперішности, але для майбутнього, для грядучих поколінь, що їх він уже наче бачив у пророчій візії.

У всіх тих працях і журбах багато помагали о. Крижановському його два великі співбрати з Чину, місіонарі-піонери. Із них о. С. Дидик проживав у Біверлейку й обслуговував довколишні колонії, але як настоятель Канадійської Місії мусів часто бути в дорозі та перебувати довше в Едмонтоні або у Вінніпегу. Другим співпрацівником був молодий ще тоді, енергійний о. Василь Ладика, що покінчив свої студії вже в Канаді і прийняв Тайну Священства із рук Преосв. Сотера Ортинського ЧСВВ, єпископа для Українців Злучених Держав. Він теж проживав то в Мондері, то в Едмонтоні, відповідно до вимог

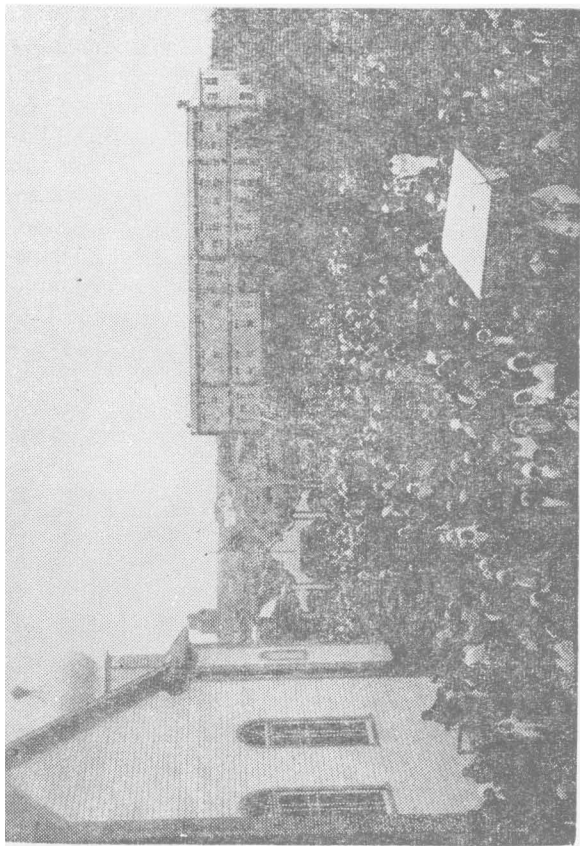
о. Созонт Дидик ЧСВВ, довголітній едмонтонський ігумен, при будові нової церкви св. свцм. Йосафата в Едмонтоні.

обслуги колоній, доки не став ігуменом в Едмонтоні. В Едмонтоні довгі роки працював о. М. Гура, у Вінніпегу о. А. Филипів, та все ж таки осередком усього життя був Мондер із своїм незрівняним працівником о. Крижановським. У Мондері проживав настоятель Місії, з Мондеру обслуговувано теж майже всі албертійські колонії. Мондер, як висловлювалися про це загально, став справжнім "Українським Римом" у Канаді.

ПОМІЧНИК У НЕЩАСТЮ

Восени 1918 р. Канаду павістила пошесна недуга, інфлюенца (флу), що забрала тисячі жертв, між ними й багато наших поселенців. Було не раз і таке, що по п'ять свіжих могил виростало одного дня на тому самому цвинтарі. Часто відбувалися похорони без священика, але мабуть не було випадку, щоб хто помер без священика, без Св. Сповіді. О. Крижановський із нараженням власного життя кожного дня їздив до недужих з останніми Св. Тайнами, не раз кілька разів того самого дня в різні околиці. Сповідав, причащав, приготував на дорогу в вічність, доки і його самого не звалила з ніг недуга. Та йому не було коли слабувати. Полежавши в ліжку — як сам каже — ледве кілька годин, вибрався знов у дорогу до недужих. Кілька днів пізніше переležав іще два дні так, що навіть у неділю не міг мати відправи в церкві, але в понеділок він був уже знов у дорозі, бо "просили приїхати до хворого".

У 1919 р. весна була слотлива й пізня, літо посушне, осінні морози почалися скоро, вже 2 серпня померзла городина і збіжжя, зима почалася несподівано скоро, впали великі сніги. До половини жовтня впало більше снігу, як мину-

**Товпи народу в Мондері з нагоди Празника св Апостолів
Петра і Павла**

лими роками за цілу зиму. Худоба не могла знайти для себе нічого, хоч гребла так, що геть до крові постирала ратиці. Прийшлося годувати її вже від ранньої осені тими скупенькими запасами паші, що були призначені на зиму. Їх незабаром нестало, а весна знову припізналася — в половині квітня ще всюди лежав сніг. Багато худоби вигинуло, багато людей задовжилося, бо платили їй по сто долярів за фіру соломи, багато потерпіли великі втрати. Тоді то позникали всі солом'яні стріхи, але їй це небагато допомгло. У монастирській господарці, завдяки дбайливості о. Крижановського й великій опіці св. Йосифа, що йому він поручав усі справи, як найкращому опікунові, тих недостач не відчували. Щоб більше, зі своїх запасів він роздав людям безплатно більше як 30 фір сіна й паші, щоб тільки допомгти в біді. Його добряче серце завжди стояло отвором для всіх, то їй не диво, що люди так радо відзивалися на всі його заклики, так радо помагали йому в усіх ділах. Не диво, що не можуть забути його й досьогодні.

1921 РІК

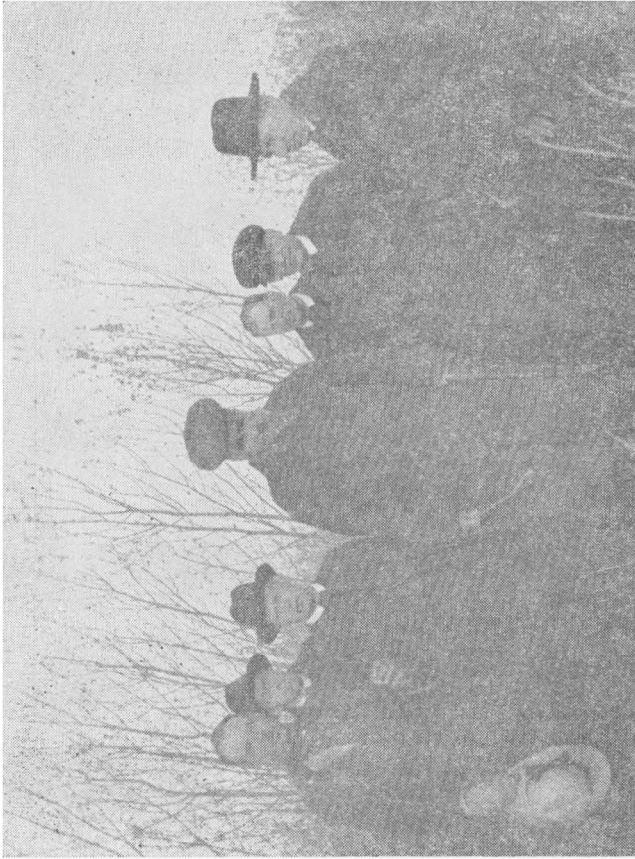
Зворотну точку в історії монастиря зробив саме 1921 рік. У серпні того року відвідав Канаду протоігумен Галицької Области ЧСВВ о. Анастасій Калиш, тоді найвищий настоятель Чину. Приїхавши до Мондеру, перебув тут кілька днів. Як найвищий настоятель, він одобрив пляни о. Крижановського та обидва вони, разом із о. П. Ру, вибрали місце на новий монастир — напроти мондерської церкви, на тих акрах, що їх купив о. Крижановський іще 1911 року. Із нагоди цих відвідин о. Калиш виголосив у мондерському Народньому Домі й довколишніх колоніях кілька

Митрополит Андрій Шептицький із першим українським єпископом у Канаді, Преосв. Никитою Будкою. (Світлина з 1921-го року).

доповідей про положення в Старім Краю, що вплинуло дуже додатньо на національне освідомлення народу. Мондер, як завжди, приготував у його честь величаву академію.

Кільканадцять днів пізніше — 8 жовтня — за-

**Митрополит Андрій підчас відвідин Мондери
6 жовтня 1921 року**

вітав удруге до Мондери ВПреосв. Митрополит А. Шептицький, що саме тоді приїхав до Канади в справі помочі жертвам війни. Найдовше задержався він таки мабуть у Мондері. За час свого побуту ВПреосвященний Митрополит дав багато конференцій - наук Сестрам, нераз і по дві на день, а певно також багато поради й заохоти о. Крижановському. Про його працю і свій жаль за Мондером висказується Митрополит у своїм прощальнім листі: "Хочу Вам і те сказати, що Ваша праця в Мондері та довколишніх колоніях видалася прегарною і незвичайно хосенною... Най Вам Бог поможе сповнити важку задачу, побудувати новіціят для Чину нашого і діждатися нових поколінь місіонарів, численніших від Вас, бо на велику працю треба би вас два-три рази стільки. Мені було так добре в Мондері, так уживав я спокою, що відтак жалував, що ще довше не залишився в Мондері... Моліться за мене... Я про Вас ніколи не забуду..."

В міжчасі як Преосв. Митрополит виїхав був до Вінніпегу, до Мондери загостив едмонтонський Архиепископ Г. Й. О'Лірі на відвідини римо-католицької церкви. Знову зібрались тисячі людей і відбулось торжественне привітання, бо Архиепископ найперше відвідав нашу церкву. Пізніше він при кожній нагоді висловлювався, що Українці в Мондері прийняли його якнайкраще.

Ці величаві торжества, ці великі маси народу, що при кожній нагоді так щиро горнулися до Св. Тайн, наче принаглювали о. Крижановського, щоб чимскоріш дав їм провідників. Він бачив, що є для кого працювати, що наш нарід росте не тільки чисельно, але й матеріально забезпечується щораз краще. Ці перші поселенці перестали бути емігрантами, а стали панамі на своїй

власній землі, що її вони так дуже прагнули і так дуже любили. Мондер дістав нагороду — 1.000 доларів — за найкращі господарства в цілій Алберті. Тільки ще на релігійному й на культурно-народньому полі було так багто праці, таке велике жниво, так багато треба було свіжих рук... І о. Крижановський рішився на неможливе: без готового гроша, у тяжкі повоєнні часи, здвигнути новий будинок-манастир, де виховувалися б нові кадри місіонарів.

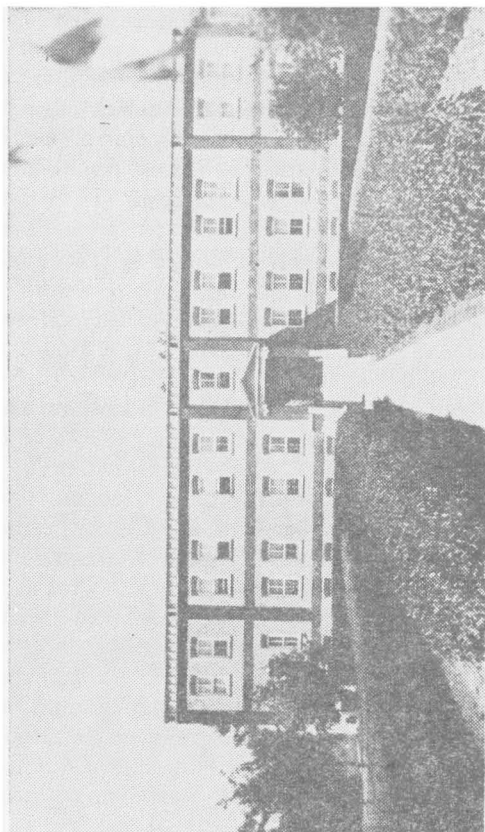
Місце було визначене, пляни приготовляв о. Пилип Ру, Чину Облятів, той великий будівничий таких численних чудових наших церков, що саме тоді обслуговував наших людей "за ривером", на північ від ріки Саскачевану. Гроші — цю найбільш пекучу справу в кожному великому ділі — позичено (22.000 дол.). Ждали тільки весни.

У травні 1922 р. розпочали працю коло будови. Головних мулярів найняли. Фундаменти і все інше зробили люди під проводом о. Ру. А було що робити. Викопали яму, привезли з-над Біверлейку десятки фір піску і "грабу" (ріни), перевезли зі станції кільканадцять вагонів цегли, цементу й вапна, а з фармів десятки фір каміння; вилили з цементу фундаменти й цілий "салер" (сутерини) та весь час помагали при будові і кіньми і ручною працею. А тоді ще не було ні троків, щоб це все звозити, ні парової шуфлі, щоб викопати яму, ні також жадних двигунів — усе це робилося кіньми, возами, скрипами, руками — нелегка праця! А все таки за два місяці вже були готові сутерини і в сам день празника св. ап. Петра й Павла Преосв. Єпископ Н. Будка довершив посвячення й заложення угольного каменя.

ТИМ, ЩО ПОМАГАЛИ

А помагали при цій праці всі, не тільки Мондерці, але й із дальших околиць, як Борщів, Гілярд, Чипман, Стар, Москалики, Київ, Плейн Лейк, Вегревил, а то й іще з дальших. Від першого дня помагали при копанню ями Іван та Олекса Лесюки — ті найщиріші приятелі о. Філяса — і раділи мабуть тим, що давня мрія великого піонера-місіонера стає дійсністю. Згадати б хоч декого з тих щирих, тихих працівників. Це були: В. Китура, Н. Манявський, П. Калявський, В. Корольок, М. Філевич, Я. Ружицький, Т. Федечко, С. Кульба, Й. Лайбіда, І. Пастернак, О. Сидір, Й. Білик, Д. Козовий, А. Сацьків, Т. Бручковський, В. Гриник, П. Магус, В. і Д. Хмілярі, Л. Шевчук, Й. Вінцентович, М. і В. Гевко, Л. Дутка, С. і І. Варава, Й. Чернявський, С. Мотюк, І. Новак, М. Сенишин, Ф. Прижановський, І. Лібер, Г. Жук, П. Галас, Л. Юхим, П. Сірацький, І. і Й. Бабій, С. Батюк, І. Осінчук, Т. Томашівський, Івашко, Підмурний, Десняк, Фундитус, Дацюки, Лемішки, Гордій, Демко, Миськів, Корчинський, Гошко, Старки, Єлиняки, М. Романюк, М. Андрійв Багрій, Скіцко, Т. Гаврилюк, Ярмолой, Топилко й багато-багато інших. Мабуть не було тоді в околиці Мондеру людини, що не причинилася б своєю працею чи жертвою до будови цього дому. Всі були переконані, що будується щось величне, незвичайне, всім дороге, чого ще в Канаді досі не було — новий монастир-новіціят, чи — як ще й досі його люди називають — новий "семінар".

Деякі з тих, що помагали будувати цей дім, живуть ще й сьогодні та радіють овочами своєї праці. Багато з них уже відійшло по вічну нагороду. Та пам'ять про них не вмре, не загине,

Мондерський монастир — "Матір усіх василіянських монастирів у Канаді" — збудований 1923 р.

як довго буде стояти мондерський монастир, як довго в ньому будуть виховуватися нові кадри Божих сівачів. Імена всіх тих працівників записані назавжди не тільки в монастирських книгах, але й у тих монастирських мурах, на кожній цеголці, на кожній жмені піску, що перейшли через їх мозолисті руки. Особливо ж будуть виписані ті імена назавжди в серцях тих усіх поколінь, що з року на рік заповнюватимуть ті монастирські мури тихими молитвами й ніжними мелодіями псалмодій. І ця згадка про них на цих сторінках нехай буде також хоч маленьким доказом нашої пам'яті про них та нашої для них вдячності.

ДОВГО ОЧІКУВАНА ХВИЛИНА

У грудні того ж року новий дім був унутрі майже викінчений, але ще невідповідний на мешкання та й шкода було опалювати його цілу зиму. Тож припинено працю і дім замкнено. Однак замало ще було мати гарний дім, треба було більше сил, виховників. І про це старався о. Крижановський. Ще в січні 1922 р. приїхав до Канади о. Є. Теодорович — "дуже ревний священник, котрий зазнав багато біди за час війни..." В серпні знову приїхав ще о. П. Боднар. Він не тільки помагав у праці на колоніях, але також і в праці о. Ру коло будови дому. Хоч це ще було далеко недосить сил, все ж таки у квітні 1923 р. на нараді всіх отців рішено отворити новіціят. Робота коло дому пішла скорим темпом, а тимчасом о. Крижановський підшукував охочих та відповідних кандидатів до новіціяту. Зголосилось п'ятьох із різних околиць, бо слава про Мондер розходилася далеко й широко. Все заповідалося якнайкраще.

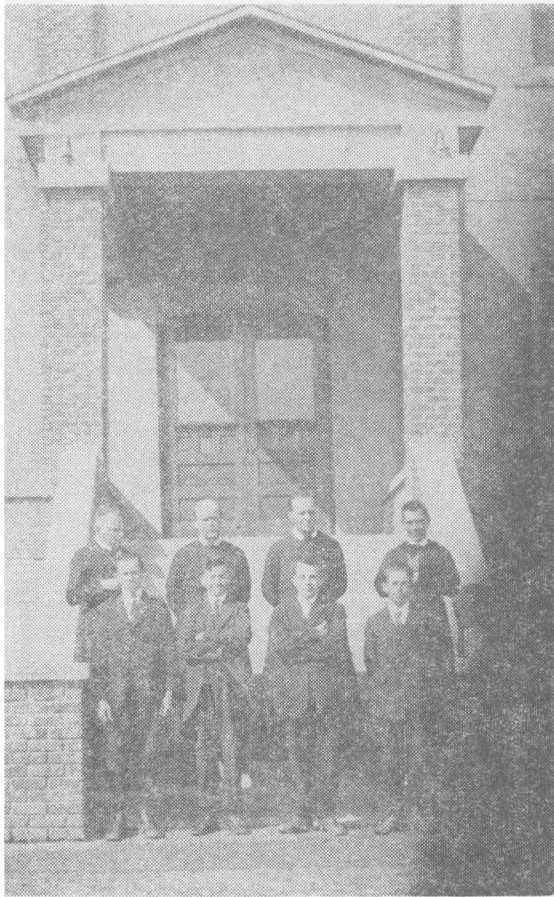
Вкінці прийшла довго очікувана хвилина —

посвячення дому та отворення новіціату. На посвячення дому призначено празник Успіння Божої Матері. Того дня відправлено Службу Божу в каплиці під дзвіницею, що її перетягнуто з фарми й поставлено біля церкви, та посвячено дім. Відповідну до хвилини проповідь про чернече життя виголосив о. А. Филипів. Як тільки скінчилося посвячення, впав зливний дощ, наче символ Божого благословення, що спливало на нову обитель.

Саме відкриття новіціату відбулося 31 серпня. По відповідних богослуженнях і молитвах довершив його о. Навкратій Крижановський — тоді вже настоятель Місії оо. Василян у Канаді. На відкриття новіціату Свт. Отець Папа Пій XI передав через ВПреосв. Митрополита Кир Андрія своє батьківське, апостольське благословення. Так почалося те велике діло, що до нього прямував цей великий місіонар кілька років. Із малого зернятка розвинулося воно в гарне дерево, що почало видавати також і гарні овочі. Із маленького домику, з незнаної пізніше резиденції, виріс великий будинок — найкраща наша установа в Канаді.

МОНДЕР — НОВИЙ ОСЕРЕДОК ЖИТТЯ

Тиха праця йшла своїм руслом. Ніхто не бачив і не знав, скільки благань, скільки молитов линуло щоденно перед Божий престіл, скільки жертв перенесли ті перші піонери, щоб випросити в Бога благословення на почате діло. А воно, те Боже благословення, спливало щедро. Росли покликання, приїжджало все більше ідейних юнаків, що бажали посвятитися на службу Богові в Чині св. Василя Великого, приїжджали також

Перші кандидати василіяньського новіціату в Канаді (вересень, 1923-го року). У другому ряді стоять від ліва до права Отці: А. Филипів, Н. Крижановський, С. Дидик і П. Боднар (перший магістер новиків).

і отці зі Старого Краю. В січні 1924 р. приїхав о. Юрій Жидан, що був другим із черги вчителем новиків, а восени приїхав також о. Йосафат Тимочко, покінчивши свій новіціят у Галичині.

В липні 1925 р. виїхав о. Крижановський до Старого Краю. Побував також у Римі, бо це був ювілейний рік. Широкі знайомства з найвищими урядовцями залізнодорожних і корабельних компаній уможливили йому відбутися цю подорож майже без жадних коштів: дістав безплатно перевіз до берегів Європи і назад. Цю свою подорож використав він на те, щоб заохотити більше місіонерів на працю в Канаді, до проводу в новіціяті та незабаром також у школі.

Наче у відповідь на цю подорож приїхали в червні 1926 р. о. Софроній Дякович і два братчики — Адріян Карпа і Пасив Стадник. Здавалося, росли сили, але zarazом і ширшало поле праці. В тім часі о. Ру виїхав до Саскачевану та на бажання Преосвященного треба було обслуговувати також і всі його колонії "за ривером", а крім того отворилося ще багато нових громад, що їх також треба було обслужити.

Та того всього наче ще було замало о. Крижановському. Восени того ж 1926 р. він викінчив у Мондері ще один великий дім, що в ньому мали замешкати Сестри і де мав бути їх новіціят і сиротинець. У празник Воздвиження Чесного Хреста Преосв. Будка довершив посвячення того нового дому.

І так крок за кроком центр релігійного життя перенесено з колишнього Біверлейку до Мондеру. З часом і сама назва "Біверлейк" затратилася, тільки у людей досьогодні "монастир" все ще таки там "на фармах", де стоїть дещо відновлена каплиця, побудована ще о. Філясом

1903 р. Стоїть як вимовний свідок давніх подвигів і давньої слави.

СРІБНИЙ ЮВІЛЕЙ

Серед тієї праці й молитви пройшло незаметно 25 років. За той час багато дечого змінилося в житті людей і праці місіонарів. Але щоби про давні часи не пропала пам'ять, щоби скласти Божові подяку за всі ті ласки, що їх одержала Місія за 25 років, щоби ушанувати пам'ять перших піонерів, а в молодих серцях викресати нову іскру ревности й запалу, рішено звеличати цей час ювілейними торжествами. Початок дав Мондер, де таке ювілейне торжество відбулося 22 грудня 1927 р. в празник Непорочного Зачаття Матері Божої. На це свято приїхав з Вінніпегу о. П. Олексів, що в неприявності єпископа управляв дієцезією, а з Монтреалу о. М. Григорійчук. Хоч тоді було багато священиків, сповідь вірних тривала аж до другої години пополудні. По ювілейних торжествах у церкві відбулася також гарна академія в Народньому Домі.

На 1928 рік пляновано видання окремою книжкою історії Канадійської Місії, ювілейні торжества по колоніях, місії чи реколекції, або бодай відповідні проповіді, відповідно до сил даної околиці. Пляновано також будову української лікарні в Мондері й розбудову мондерської церкви, що вже стала зовсім замала. "Ледве кілька священиків — каже хроніка — не всіли зробити таку роботу як слід, але робиться, що можна." А проте з намічених плянів тільки видання ювілейної книги залишилося нездійсненим, все інше пішло згідно з наміченим порядком. Це ще один приклад, що о. Крижановський не знав, що значить "за тяжко" чи "неможливо". Найкращою па-

м'яткою того ювілею буде назавжди гарна мондерська лікарня, що її обслуговують Сестри Служебниці. За 25 років свого існування Канадійська Місія мала вже 9 священників, 5 братів студентів, 4 братів домашніх і 11 новиків. Крім того також і дві болючі втрати, бо крім о. І. Тимочка помер також 1925 р. в Едмонтоні о. Матей Гура.

МОНДЕРСЬКИЙ МІСІОНАР ЕПИСКОПОМ

Весною 1929 р. рознеслась по Канаді радісна вістка про назначення для Українців католиків нового єпископа в особі о. Василя Ладика ЧСВВ, тоді ігумена в Едмонтоні. Найбільше радості принесла ця вістка мабуть таки до Мондери, де новоіменований єпископ провів свої перші місіонарські роки, з яким в'язали його тисячні зв'язки щирої дружби і сердечної братньої любови.

Консекрація нового єпископа мала відбутися 14 липня т. р., два дні після мондерського празника. З тої нагоди загостив на празник до Мондери Преосв. Кир Констянтин Богачевський, єпископ американських Українців, що був головним святителем Номіната. Дорогому гостеві Мондер, як завжди, приготував гарне прийняття.

Та мабуть найсердечніше вітав Мондер нового єпископа, що ще того самого року приїхав на візитацію. Із того часу мондерський монастир часто й радо вітав у себе достойного гостя — звичайно кілька разів кожного року, чи то з нагоди візитацій, чи теж із нагоди більших торжеств. Часто приїздив Преосв. Василій до Мондери, щоб тут відсвяткувати день свого св. Іменика, або на короткий відпочинок по трудах, щоб тут, із своїми колишніми співпрацівниками, молодими місіонарями, і, головно, щоб між доростаючою

ВПреосв. Василій Ладика ЧСВВ, другий із черги єпископ для Українців католиків у Канаді. Піднесений до гідности архієпископа в 1948 р.

чернечою братією, що її він огортав особливішою любов'ю, провести ті свої радісні дні. Своєю особливою і щирою любов'ю захоплював молоді серця, заохочував їх до праці над собою, до витривалости в трудах. Мондерський монастир завжди щиро згадуватиме ті сердечні відвідини, ті щирі слова розради й заохоти, що при кожній нагоді, при кожній зустрічі пили з глибини серця того великого мужа, що хоч виснажений працею й недугою, але незломний волею, аж до 1956 р. вів свою паству до великої святої мети, до кращого завтра.

КАНАДІЙСЬКО - АМЕРИКАНСЬКА ПРОВІНЦІЯ

Відновлений Чин св. Василя Великого мав дотепер тільки одну область — Галицьку Провінцію. Попри це було кілька монастирів у Карпатській Україні і також дві місії, у Бразилії і в Канаді. У 1931 р. на Загальній Капітулі отців Чину монастирі в Карпатській Україні і Канадійську Місію піднесено до стану провінцій, а бразилійська місія стала віцепровінцією. Отже канадійська місія стала повноправною одиницею з правом вибирати свою власну Управу і свого протоігумена, що досі було тільки в Галичині. Офіційна назва була: Канадійсько - Американська Провінція Пресвятого Ісусового Серця. Першим протоігуменом нової провінції став той найбільш заслужений працівник, о. Н. Крижановський, що вже від 1923 р. виконував уряд настоятеля місії. В 1938 році його потверджено на уряді протоігумена і на ньому він перебув аж до смерті, що забрала його передчасно в 1940 р. Хоч уряд протоігумена кликав його часто в різних справах у різні сторони просторої Канади й

Америку, все ж таки Мондер мав особливіше місце у його серці, бо це була його мрія та за-
порука кращої будучности.

МОНДЕРСЬКІ СТУДІЇ

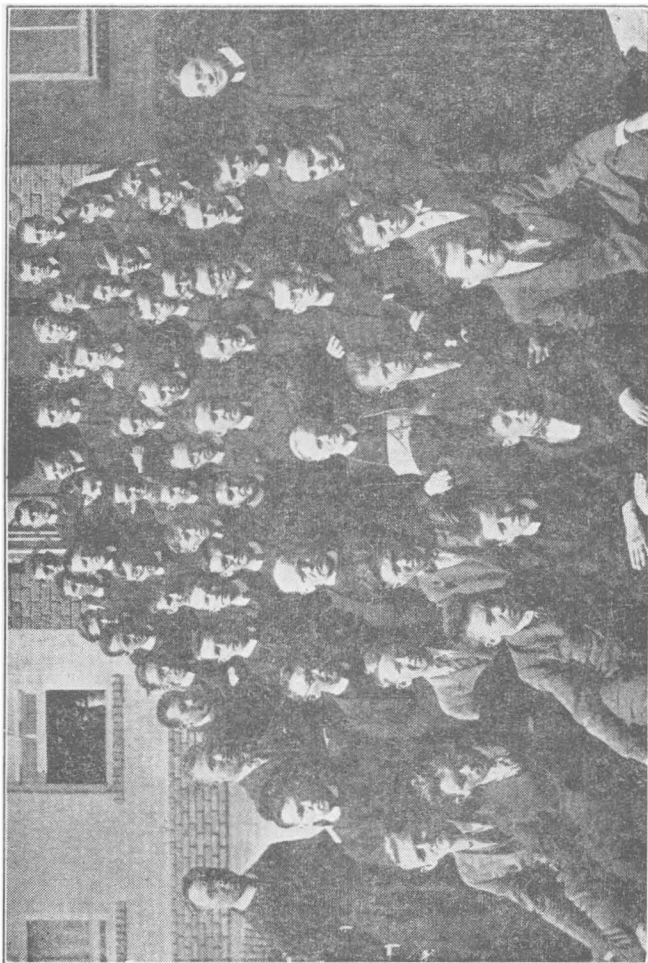
З отворенням новіціату росло число мешканців мондерського монастиря. Із хвилиною, як покінчили новіціат перші кандидати, треба було відкривати і вищу школу, а там і філософські й теологічні студії. Цю першу вищу школу провадили, як могли, тими самими силами, що їх мали тоді до розпорядимости. Отці обслуговували колонії, давали місії і при тому вчили у школі. Ніхто не жалував труду, як не жалусь його добрий батько, що працює для добра своєї родини. Найбільше старань і любови в цю працю вклав о. Софрон Дякович — людина з золотим серцем. Для кожного мав слово потіхи і тиху сльозу співчуття. Сам обходився при найконечнішому, а нераз і це давав іншим, молодшим, щоб тільки влегшити й осолодити їм тяжке піонерське життя. Бо в ті часи мондерський монастир не був достаточо випосажений, так як сьогодні. Бракувало ще багато навіть найконечніших речей, коли число мешканців зростало з кожний роком. О. Дякович робив, що тільки міг, працював за себе і за інших. Був учителем новиків, давав місії й реколекції, обслуговував колонії та ніколи нікому не відмовив жадної помочі. Працював безупину, наче прочував, що життя його не довге, що часу на працю буде так мало. Помер у червні 1934 р. по довгій недузі в мондерській лікарні, проживши всього 46 років, із того М літ і два місяці на місійній праці в Канаді. Похоронні богослуження в асисті численного духовенства відправив Всесв. о. Д. Ткачук, верховний настоя-

о. Софрон Дякович ЧСВВ
людина золотого серця і великої святости

тель Чину, що саме тоді відвідував Канаду. Щирий спомин про о. С. Дяковича останеться назавжди в серцях тих, що його знали, та переходить з роду в рід, спомин про людину, велику любов'ю й святістю.

Коли вищу школу ще можна було вести власними силами, то відкривати філософічні й теологічні студії було ще так неможливо. Тож порішено для тих братів підшукати місце в одній із канадійських семінарій. Але й це не прийшлося так легко. Семінарії були переповнені. Прийшлося висилати братів до різних семінарій по двох-

Отці й Брати монастиря в Мондері 1931 р. Посередині Преосв. Василій Ладика ЧСВВ та о. Навкратій Крижановський, протоігумен ОО. Василіян у Канаді

трюх, а то й по одному. Нерадо робили це настоятелі, але іншого виходу не було. Зі слюзами в очах прощав о. Дякович своїх вихованців, висилаючи їх у далеку дорогу, між чужих людей. Його молитви певно багато причинилися до того, що вони ці роки студій поза монастирем перебували щасливо.

Щойно коли з початком 1930 р. приїхали до Канади о. П. Олінський та о. Василь Каменецький, а восени т. р. о. Н. Горечко, можна було вже почати в Мондері повний курс студій, конечний для виховання молодих священиків. У найближчих роках число священиків зросло ще більше. У 1932 р. приїхали оо. Ніл Саварин і К. Войтович, у 1933 р. оо. Андрій Трух, Вен'ямин Бараник і Марко Романович. Це був уже останній приплив сил, що його дала Галицька Провінція. Від того часу з мурів мондерського монастиря починають виходити священики вже канадійського виховання.

ПЕРШІ КОЛОСКИ

По важких днях посіву прийшли і перші жнива, перші колоски, перші свячення вихованців мондерського новіціату. Вже в 1932 р. висвячено в Едмонтоні о. Теодосія Добка. Рік пізніше висвячені в Мондері два священики: Амвросій Винник та Іриней Процентий. За ними пішли інші. Майже щороку Канада діставала нових своїх працівників — деколи і по п'ятьох нараз. Можемо собі уявити, з якою радістю асистував при таких торжествах о. Крижановський, а він завжди, як головний настоятель, приводив перед єпископа своїх кандидатів і в часі свячень виконував службу архидиякона. Навіть у пізніших часах це була справжня радість бачити його, як

о. Теодосій Добко ЧСВВ
перший священник уродженець Канади вибраний
на протоігумена в 1948 р.

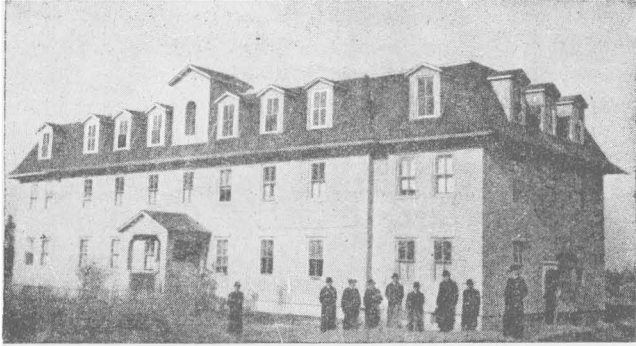
певною, хоч старечою ходою обводив своїх кандидатів довкола престолу, як биля з його очей невимовна радість, як зворушливо дрижав його голос... Бо здійснювалися давні мрії його — на канадійські широкі ниви виходили нові працівники, нові священники, що переберуть на себе його діло, понесуть між народ його великі ідеали, підуть у вир праці з печаттю його великого духа. У таких хвилинах нечутно шептали його уста "Нині отпуцаєши..."

о. Атанасій Филипів ЧСВВ
"Строгий, але слухний і справедливий"

НАСТОЯТЕЛІ

Довгі роки, від хвилини свого приїзду до Бі-верлейку-Мондери, настоятелем був завжди сам о. Крижановський. Навіть коли був настоятелем

Новий дім "Новіціят", збудований 1933 р. недалеко першої каплиці "коло монастиря"

місії і не раз мусів виїздити з Мондеру, то ніколи не спускав з нього свого бачного ока. Менші домашні справи ладнав у неприяві його намісник, так званий вікарій. Аж у 1933 р. мондерський монастир дістає свого справжнього першого ігумена в особі о. Атанасія Филипова, що, повернувшись знову до Мондеру з Вінніпеґу, перебув на цім уряді аж до смерти (в листопаді 1937 р.). Прожив 66 років, із чого 32 роки на місійній праці в Канаді, головно в Вінніпеґу, де й сьогодні його щиро згадують. Це була людина глибокої покори та постійної праці, незрівняний проповідник і знаменитий професор. За час свого урядування мав велике щастя вітати в мондерському монастирі літом 1934 р. верховного настоятеля Чину, Всесв. о. Архимандрита Д. Ткачука, а в 1936 р. тодішнього Апостольського Делегата на Канаду, Його Ексцеленцію Преосв. А. Кассульо.

До 1933 р. число мешканців так дуже зросло, що й великий мондерський монастир став затісний. Того ж року побудовано другий, вже дерев'яний дім на "фармі", в колишньому Біверлейку, де був старий монастир і перша каплиця. Ще того року перенесено туди також новіціят. У Мондері залишилися тільки вищі студії. Тому мабуть люди і прозвали мондерський монастир "семінарем".

ПРОЩАЛИ БАТЬКА

Далеко від свого любого Мондеру, бо аж у ЗДА у Стемфорді. помер 10 квітня 1930 р. о. Навкратій Крижановський. Глінні останки спроваджено до Мондеру, де вони й спочили на цвинтарі недалеко першого монастиря, біля своїх співпрацівників-братів із Чину та своїх дорогих піонерів. Такого похорону Мондер іще не бачив. Загляньмо знов до монастирської хроніки. Похоронний похід із міста до церкви "тривав майже під години. Задержався він при монастирі, до якого внесли тіло Покійного на останнє прощання. Панахиду відправили всі отці. Коротку зворушливу проповідь виголосив о. Ігумен Н. Саварин, прощаючи востаннє пок. о. Протоігумена від дому, отців і братів. Між іншим, звертаючись до Покійного, сказав: "Високопреподобний Отче Протоігумене! Мені, як настоятелеві цього монастиря, припав обов'язок скласти Вам привіт-прощання. Гіркий це привіт для мене. Ще сумніше для нас усіх Ваше прощання.

о. Навкратій Крижановський ЧСВВ **◆**
"Він розумів серце українського народу"

Ми думали зовсім інакше вітати Вас тут між нами, ми сподівалися, що ще довго втішатись- мемо Вашою привністю. Ми сподівалися що Ви, скріплені на силах, ще співатимете серед нас воскресну пісню. Наші молоді монахи готовили на день Ваших ім'янин концерт. Однак Господь Бог зарядив так, що вони нагло концертну пісню мусіли перемінити на сумне: "Со святими упокой..." Заки Ви прибули до нас, то мусіли відбути довгу дорогу, тому тепер кличемо до Вас: Спочиньте тут, спочиньте, хоч серед нашого плачу, смутку і сліз... Погляньте на нас із високого неба та благословіть нас, осиротілих... щоб Ваша започаткована праця продовжувалась і принесла плоди..." Із монастиря процесія повела тіло Покійного до церкви, де вечором відбулися похоронні священничі богослуження. Проповідь про життя й заповіт Покійного виголосив о. М. Романович. Цілу ніч брати співали псалтирю.

День 17 квітня був днем похорону. Управа міста проголосила жалобу — позамикано крамниці і школи. Від 6 год. ранку правилися безпереривно завпокійні Служби Божі... В 10 годині почалась Архирейська Служба Божа, що її відправив Преосв. Кир Василій. Співав хор братів-схолястиків... У церкві дослівно не було ні одного вільного місця. Співчуття від едмонтонського Архиспископа склав о. Бирк.

По Службі Божій Преосв. Кир Василій виголосив прощальну проповідь. Згадуючи життя Покійного, говорив: "...У цій великій праці його піддержував ідеал — великий ідеал Христа. Хотів стати подібним до Христа. До того прямувала велика його енергія. З кількома іншими піонерами затримав він український нарід при вірі

та при св. Церкві... Це була людина досвіду. Він розумів серце українського народу, знав його потреби... що тільки міг, робив сам, навіть те, з чого силою свого уряду був звільнений. Працював до останньої хвилини. Хто не зазнав його доброти й любови? І свої і чужі. Вони також сьогодні сумують із нами по втраті такого великого мужа й піонера. Нас просто дивує, що він довершив стільки діл за такий короткий час... Сьогодні... він востаннє промовляє до нас: Браття і сестри! Тримайтеся своєї Церкви, любіть Бога, любіться взаємно! Нехай минеться незгода, нехай настане єдність!..." Останнє цілування тривало майже дві години. Відчитавши останню молитву, Преосв. Єпископ вилив на обличчя Покійного посвячений елей... читали Євангелія... Промовляв коло церкви адвокат Юрій Шкварок... Почався похоронний похід... хрест, хоругви, вінки, чвірками жінки й мужчини... шкільні діти... Марійська Дружина... Сестри, братія, духовенство. За ними повагом їхала каравана... Хор братів замикав похід... Цвинтар, останнє місце спочинку, останню панахиду відправив Преосв. Єпископ... і запечатав могилу... Між могилами численних піонерів, побіч о. І. Тимочка, С. Дяковича й А. Филипова, станула нова могила дорогого місіонера-піонера о. Навкратія Крижановського Чину св. Василя Великого...

Так попрощав Мондер свого батька. Та пам'ять про нього не загине. Мабуть нікого не згадуватимуть так довго і щиро, так далеко й широко, бо по всій просторій Канаді, як згадують і згадуватимуть тихим, щирим словом о. Н. Крижановського, людину крицевої волі і батьківського серця.

ІГУМЕН МОНДЕРСЬКОГО МАНАСТИРЯ НА ВЛАДИЧОМУ ПРЕСТОЛІ

По смерті о. Филипова ігуменом мондерського монастиря став о. Ніл Саварин, що дотепер був професором і префектом студій. Під його вмілим проводом зросло не тільки духовне життя, але також освітньо-літературна праця. Сам він багато дописував до часописів. З-під його пера вийшло теж у серії "Самоосвітніх Листків" кілька цінних книжечок на релігійні й актуальні теми. За його урядування почав виходити в Мондері 1938 р. двотижневик "Світло". Того ж року побудовано в Мондері новий дім на друкарню та закуплено конечні друкарські машини. Першим редактором "Світла" був о. Марко Романович. Крім того основується ще в Мондері під умілою управою о. Дамаскина Поповича "Бібліотека Добрих Книжок", що має на меті розповсюджувати добру літературу, головню через оснсування бібліотек при народніх чи парохіяльних домах. Великий любитель книжки й друкованого слова взагалі, о. Н. Саварин упорядкував і значно збільшив монастирську бібліотеку так, що сьогодні вона є чи не найкращою і найбільшою українською бібліотекою в Канаді. Крім тих усіх відповідальних урядів і занять о. Ніл навчає на схолястикаті, виголошує проповіді в місцевій церкві, сповідає, провадить організації та обслуговує довколишні колонії. І саме при тій праці на колонії доходить до нього вістка, що Апостольська Столиця покликкала його на Єпископа-помічника для Преосв. Василя Ладика ЧСВВ. Із глибоким, щирим жалем покидав він свій любий Мондер, щоб віддатися праці на новому пості в Христовій вулиці. Та незабаром вертається він, хоч не до Мондери, то бодай недалеко від

**Преосв. Ніл Саварин ЧСВВ
Єпископ Едмонтонський**

нього, вертається, як перший Екзарх новоствореного в 1948 р. Західнього Екзархату. Перші роки його тяжкої праці вінчалися великими успіхами. У 1956 р., з утворенням Канадійської Митрополії, Західній Екзархат став повноправною єпархією, а Преосв. Ніл, ЧСВВ, став першим східнього обряду єпископом Едмонтону, з усіма правами й привілеями. Хоч єпархіяльна праця забирає весь його час, Преосв. Ніл Саварин ніколи не забуває свого Мондеру. Це ж у його єпархії тепер цей перший розсадник духовного життя в усій Канаді. До Мондеру він часто навідується, майже кожного року своєю приявою звеличує торжественні мондерські празники-від-

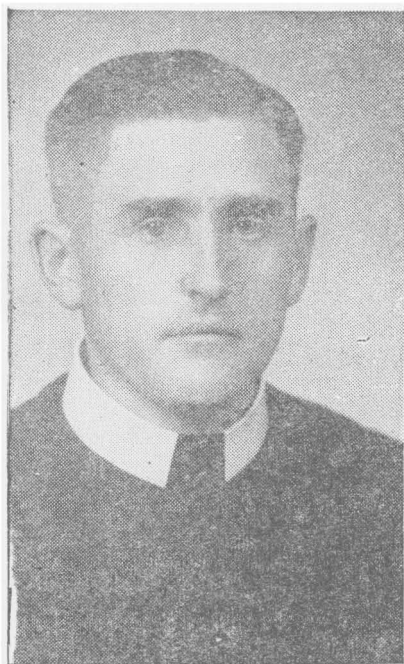
пусти, в ньому, серед монашої братії знаходить хвилини спочинку й відпруження по тяжкій праці — хвилини нав'язні тихими споминами про таке недавнє, а таке далеке минуле.

НОВІ БУДІВНИЧІ

По смерті о. Крижановського уряд протоігумена Канадійсько-Американської Провінції обняв о. Вен'ямин Бараник, що, приїхавши до Канади, займав різні становища: професора, вчителя новиків, дорадника в управі провінції й інші. За час свого протоігуменату о. В. Бараник розбудував Провінцію в Канаді й Америці. Основано нові доми, нові місійні осередки. До того часу провінція зростає так сильно, що її можна було поділити на дві самостійні одиниці, що й сталося в 1948 р. Від поділу провінції провід Канадійської Провінції обіймає о. Теодосій Добко, перший священник, що вийшов із мондерського новіціату. Відтоді також і осідок протоігумена перенесено до Едмонтону, а в Мондері стає незабаром ігуменом о. В. Бараник. Його дбайливій опіці повірені молоді душі чернечої братії. Всіми щиро люблений, повних 10 років трудився над вихованням молодих поколінь на гідних переселенців великих ідей.

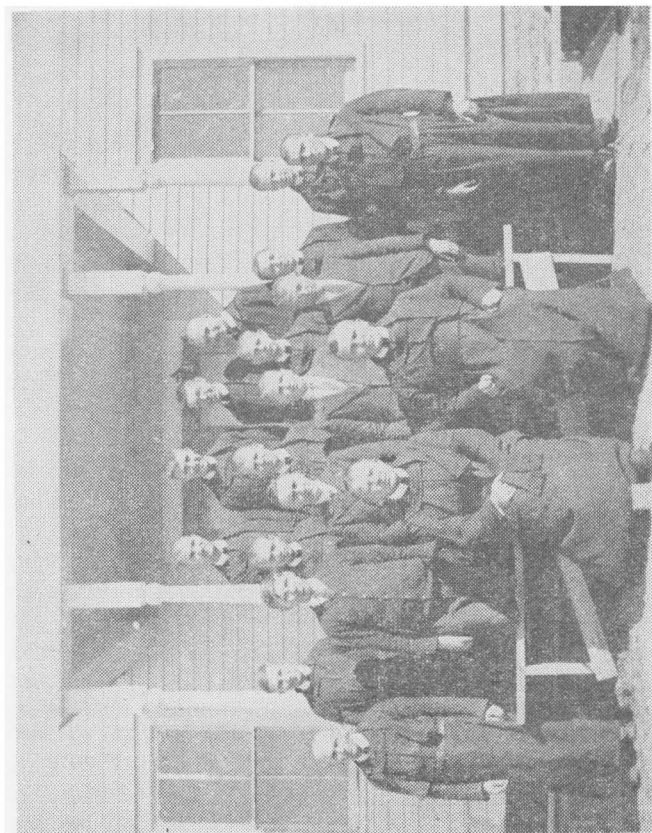
Від 1943 до 1949 рр. ігуменом був о. Володимир Шевчук — людина сильного характеру й великої енергії. Як директор друкарні розбудував її сильно, а коли 1949 року перенесено друкарню до Торонта, Онт., він також перейшов туди на працю, як директор друкарні та провідник СС. Службениць в Анкестер.

Від 1959 р. ігуменом мондерського монастиря є о. Мирон Дацюк ЧСВВ. По кількох роках скитання у Гримсбі (1943-1950) та у Гленков в Аме-

о. Вен'ямин Бараник ЧСВВ

риці (1950-51) схолястикат знову вертається до Мондеру. Крім того зростає число покликань і конечність вимагає поширення давнього монастиря. Саме в ювілейному 1962 році перебудовано й поширено північну його частину, в якій приміщено новіціятську школу й добру монастирську бібліотеку. Тільки каплиця — намічена як ювілейна пам'ятка-заповідник — дожидає свого здійснення.

**Новіціят за часів магістра о. В. Каменецького
в 1934-ому році**

ШКОЛА ДУХОВНОГО ЖИТТЯ

Хоч маленьке містечко Мондер славне на всю Канаду своєю багатогранною діяльністю та велетенським впливом на збереження й формування нашого релігійного життя, все ж таки найважливіше в ньому це Новіціят — початкова школа монашого життя. Тут молоді юнаки пізнають велич монашого життя, пізнають вартість і мету свого власного життя, своє майбутнє. Тут вони вчаться ставити перші кроки в тому великому змаганні за освячення своєї власної душі, за царство Боже в душах людських. Тут вони рішаються і тут складають свою першу жертву життя — свої перші монаші обіти. Тут, у Мондері, закладаються основи життя майбутніх членів Чину, тут сіється зерно, яке в майбутньому має видати стократні плоди. І саме тому провід новіціяту — молодих душ — таке важливе й відповідальне завдання. Саме тому на провідників новіціяту призначається найкращі сили та саме тому хочемо і про них згадати хоч кількома словами.

Отворення новіціяту відбулося 15 серпня 1923 року. Перші вказівки для перших охотників дав сам о. Навкратій Крижановський, тоді настоятель Канадійської Місії. Від тієї хвилини він уже до самої смерти не покидав цього розсадника зі свого бачного батьківського ока — при кожній нагоді говорив їм конференції, поясняв правила духовного життя, навчав умові молитви, дуже часто заступав провідників новіціяту, коли вони мусили виїздити на колонії чи на місії. Це він дав почин і напрям ростові Канадійської Василянської Провінції, це він витиснув на її житті незатерту печать свого духа.

Зараз по отворенні Новіціяту вчителем новиків

**Новіціят у Мондері в 1941-ому році зі своїм
магістром о. М. Когутом**

став о. Порфірій Боднар ЧСВВ та провадив Новіціят більше року, а потім усеціло віддався навчанню й вихованню молодих василіянських студентів та праці при парохії й будові славної мондерської гроти-Голгофти. По ньому провід Новіціяту перебрав о. Матей Гура ЧСВВ, але по кількох місяцях захворів тяжко, мусів піддатися важкій операції та незабаром невмолима смерть перервала нитку його трудлюбного життя.

Третім із черги провідником Новіціяту через два роки з половиною був о. Юрій Жидан ЧСВВ, а відтак і він віддався місійній та парохіяльній праці. Провід новіціяту по ньому перебирає о. Софрон Дякович ЧСВВ — людина золотого серця й великої святости. Він умів перелити в молоді серця свій запал і любов до Чину та своє велике горіння праці й жертви за спасіння людських душ і щирої братньої любови. Учителем новиків був чотири роки, та пам'ять про нього живе й посьогодні серед монашої братії й серед народу — пам'ять про великого святця, правдивого василіянина.

Коли о. Дяковича покликано до парохіяльної і місійної праці в околиці Едмонтону, вчителем новиків став о. Василь Каменецький ЧСВВ. Добрий знавець духовного життя і молодих душ, умів виховати кадри добре здисциплінованих членів молоді провінції.

У тому часі число покликань уже так зросло, що мондерський дім став замалий і тому побудовано окремих дім для самого новіціяту. Побудовано його на давньому історичному місці, колишньому Біверлейку, де ще й досьогодні стоїть перша василіянська каплиця в Канаді, яку 1903 року збудував о. П. Філяс ЧСВВ.

По В. Каменецькому вчителем новиків став

о. Вен'ямин Бараник ЧСВВ і сповняв цей уряд уміло й енергійно шість літ. Коли ж по смерті о. Крижановського вибрали його на протоігумена канадійсько-американської Провінції, то провід новіціату спочив у руках добрячого о. Миколи Когута ЧСВВ, який провадив його через два роки. Черговим учителем новиків через майже сім років був о. Віктор Сорока ЧСВВ. За його вчительства новіціат знову повернувся до монастиря в місті, а схолястикат перенесено до Гримсбі й до Гленков. Він також був редактором "Ювілейної Пам'ятки" що вийшла з нагоди 25-річчя існування новіціату.

Наслідником о. В. Сороки був через пів року о. Юліан Катрій ЧСВВ, а потім провід новіціату перебрав о. Мелетій Соловій ЧСВВ і вів його через три роки. Від жовтня 1953 р. провід новіціату вже через повних десять років спочиває в досвідчених руках о. Мирона Дацюка. ЧСВВ, що крім того вже близько п'ять літ сповняє уряд ігумена мондерського монастиря.

За сорок літ існування новіціату в Мондері, через його пороги переступили сотні юнаків. Сьогодні вони працюють по цілій Канаді й Америці та й поза ними, працюють на всіх ділянках нашого церковного й народнього життя.

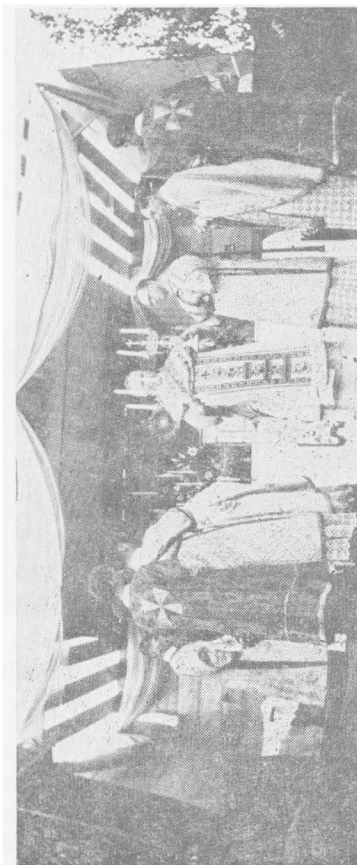
МІСІЙНА ПРАЦЯ

Весь час свого існування мондерський монастир був не тільки осередком духовного життя, але теж його розсадником-сівачем по всіх розлогих преріях Канади. Крім мозільної праці по колоніях годиться згадати й ті щорічні місії та реколекції, що їх давали отці мондерського монастиря. Їх, тих Божих сівачів, було небагато, але це вони переорали могутнім божим словом

о. Андрій Трух ЧСВВ
"Божий вояк у боротьбі на всіх фронтах"

канадійські ниви, що так довго стояли облогом. Згадати б хоч декого з них, як: оо. Філяса, Дидика, Филипова, що своїм тихим голосом, але сильним словом трапляв просто в людське серце; згадати б В. Ладику, що був йому вірним супутником у місійних подорожах і працях, Дяковича, що поривав серця великою любов'ю людських душ, А. Труха, того божого вояка-стрільця, що переорав Канаду вздовж і впоперек у бо-

Із першого Євхаристійного Конгресу в Мондері, серпень 1933 р., що відбувся сприводу 1900-их роковин Відкуплення людського роду. Преосв. Кир Василь Ладика ЧСВВ править Сл. Божу в міському парку.

ротьбі на всіх фронтах; згадати б о. В. Каме-
нецького, о. І. Назарка, а з тих, що вийшли з
мондерської школи, бл. п. о. Маріяна Горіш-
нього, о. С. Курила, о. В. Шевчука, о. Є. Па-
щака, о. М. Дацюка, о. М. Гнеська, о. В. Під-
скального, о. К. Пасічного та багато молодших,
які на тому полі щотільки ставлять перші кроки.

**Губернатор Алберти В. Егберт на відвідинах у Мон-
дері. Зправа о. Н. Крижановський ЧСВВ.**

Цей великий зріст духовного життя серед нашого
народу і цей великий поступ треба в великій
мірі завдячувати також невтомній праці тих мі-
сіонарів.

НА НАРОДНІЙ НИВІ

Та не тільки на церковно-релігійному полі має
великі заслуги мондерський монастир. Чим були
монастирі в початках історії Руси-України, тим
був і мондерський монастир у початках нашого
поселення в Канаді та тим є досі: розсадником
просвіти й народнього освідомлення в усіх ділян-
ках життя — релігійній, політичній і gospodar-
ській. Саме з цього монастиря ішли старання про

відкриття державних шкіл із правом навчання рідної мови; з нього виїжджали священники з різними відчитами; вони давали початок і напрям організаційному життю, організували й вели рідні школи, основували товариства, будували народні дома та вели в них працю. А виявом тої їх безкорисної всесторонньої праці були ті величаві торжества, що так часто, майже щороку, відбувалися по всіх колоніях, головно ж у Мондері. У пам'яті людей мабуть ніколи не забудуться роки: 1933 і Євхаристійний Конгрес під гаслом "Українці Католики Христові", 1938 і Конгрес у 900-ліття охрещення України, дитячий конгрес у 1940 р. і величавий Ювілейний Конгрес у 1941 р. з нагоди 50-річчя нашого поселення в Канаді, що на ньому гостив і королівський представник на Алберту, Лефтенант Говернор Бовен, та вкінці величне торжество в 1951 р. з нагоди 60-річчя українських піонерів, коли до Мондеру загостив тодішній Прем'єр Канади Дост. Ст. Лоран. Він був на архиєрейській Службі Божій, на прийнятті в монастирі та на прекрасному привітанні, що його влаштували маси народу на площі "Україна", зараз напроти мондерської гроти. Прем'єр виголосив довшу промову і радо розмовляв із людьми. Хоч мав назначений час на інші відвідини, не спішився. Коли чоловік раз у Мондері — все інше може заждати. Мондер здобув собі не тільки розголос і славу, але також — і це найважливіше — людські серця.

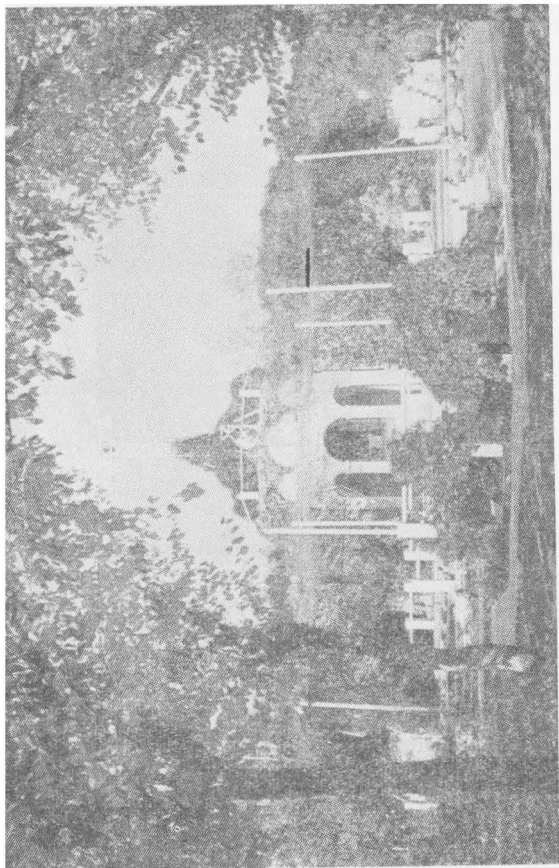
МОНДЕРСЬКА ГРОТА

Ще попри одну особу, що весь свій вік прожила в Мондері і полишила на житті мондерського монастиря незатерті сліди, не можемо пройти мовчки. Це о. Порфірій Боднар, перший

о. Порфірій Боднар ЧСВВ
"...людина щирої, мозільної праці"

учитель новиків і довголітній професор у схолястикаті. Гарним овочем його заходів є грота-Голгофта із Хресною Дорогою, що підіймається зараз біля монастиря. Кожного, хто тільки переїжджає через або попри Мондер, уже здалека манить гарний залізний хрест, що панує над цілою околицею. При будові цієї Голгофти у вільних від науки хвилинах працювали брати-схолястики під умілим проводом о. Порфірія. Тут, у тіні цього хреста, відбуваються празники, архиєрейські Служби Божі, найкращі релігійні й на-

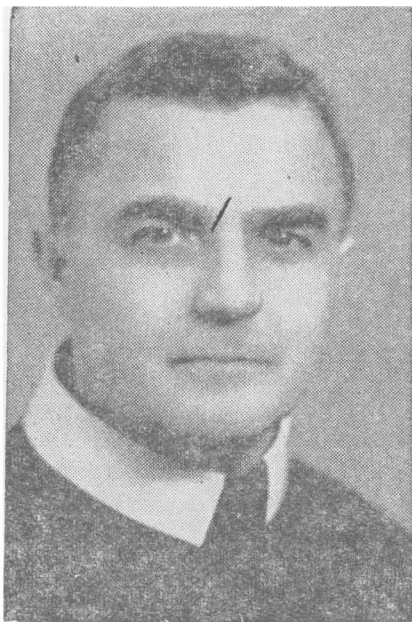
**Мондерська Грота-Голгофта — де відбуваються усі
празники-відпусти й інші величаві торжества**

родні торжества. Рік-річно оглядають її тисячі прочан і туристів. Будова її почалася ще в 1932 році, а й сьогодні ще дещо добудовується, прикрашується. І нераз у тіні того хреста можна було бачити сідоглавого старця при праці, або з вервичкою в руках. Сьогодні грота-Голгофта це найкращий пам'ятник його щирої, мозильної праці та глибоко побожного життя.

ДРУКОВАНЕ СЛОВО

Коли місіонар говорить тільки до обмеженого числа слухачів, то друковане слова промовляє до тисячів і до десятків тисяч тай не один тільки раз, а стільки разів, скільки хто забажає взяти його в руки. Маючи на увазі такий сильний засіб у боротьбі за царство Боже, наші Отці, як у Краю так і тут у Канаді старалися по можливості ним користуватись. Головно коли у рядах оо. Василіян станув невтомний працівник на тому полі о. Дамаскин Попович ЧСВВ, видавнича праця й поширення доброї літератури з маленьких незначних початків розвинулась у велике добре зорганізоване видавництво, друкарню, журнале, бібліотеку й книгарні.

І знову коліскою тої велетенської праці з такими великими успіхами стає цей наш незамітний Мондер. Тут основується насамперед Бібліотека Добрих Книжок, що висилає свої видання і книжки по цілому вільному світі, тут почали виходити Самоосвітні Листки, яких деякі видання (як "Чи є Бог" о. Н. Саварина ЧСВВ) вичерпалися дуже скоро; тут також започаткувалося видавання різних книжок і молитовників, а вкінці найкращий здобуток — свій часопис-жур-

о. Іван Дамаскин Попович ЧСВВ
основник Бібліотеки Добрих Книжок і друкарні
в Мондері

нал "Світло". Започаткував його незрівняний редактор о. Марко Романович ЧСВВ, якого діло продовжали такі світочі як о. Андрій Турх ЧСВВ й о. Іриней Назарко ЧСВВ.

З маленького приміщення в сутеренах перейшла друкарня у 1938 р. до свого нового будинку, а десять літ пізніше, у 1949 р. з маленького місточка Мондеру до метрополітального міста Торонта. Та заки це сталось, Мондер був тим

о. Марко Романович ЧСВВ
основник і перший редактор місячника "Світло",
організатор Сестер Місіонарок Христ. Любови

першим розсадником, де під теплим доглядом і бачним оком незрівняного провідника о. Навкратія Крижановського те маленьке зеренце виросло й виховалось у гарне молоде дерево, що скоро почало приносити рясні і здорові овочі. Сьогодні, у колишньому будинку мондерської друкарні приміщено інші важливі здобутки, а саме архів і музей.

**Друкарня ОО. Василяна у Мондері (1938 - 1949).
Тепер приміщення для музею-архіву**

АРХІВ - МУЗЕЙ

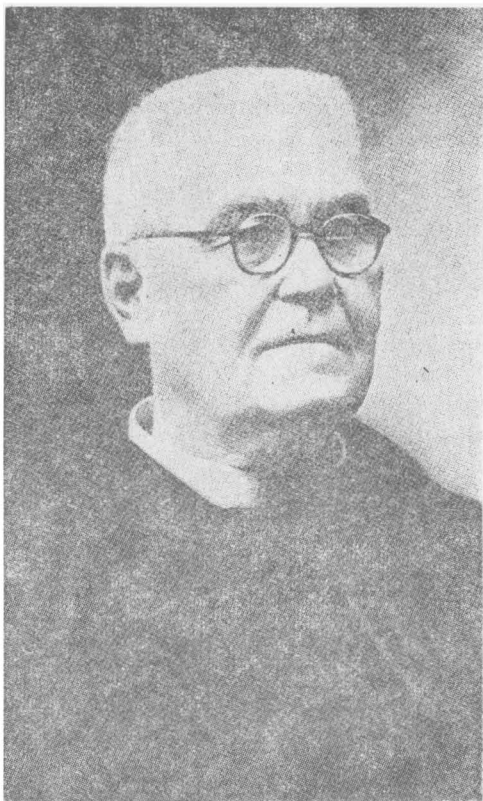
Мондерський монастир криє в своїх мурах ще дві цінності, а саме архів, що для майбутнього історика нашого життя в Канаді буде необхідним і достовірним джерелом різних документів і матеріалів, та музей, що є вислідом довголітньої праці о. Йосафата Жана ЧСВВ. Вправді Музей ще не дуже великий (має може дещо більше як тисячу експонатів), та в ньому переховуються м. ін. такі цінні речі, як Апостол Федорова, перша друкована книжка в Україні, Острозька Біблія, в різних часах видавані Літургікони, Часослови, Молитвослови й багато інших цінних книжок. Є теж кілька наших старих цінних образів, багато монетарних пам'яток старого світу, добір на філателія і багато інших пам'яток народного життя та з історії старого і нового світу.

З МОНДЕРСЬКОГО ПОМ'ЯНИКА

Ще словечко про тих, що від нас відійшли. Про декого з них згадували ми вже в цих рядках — це о. Тимочко, о. Дякович, о. Филипів, о. Крижановський. Всі вони боротьбою доброю боролись, віру в народі зберігали і відійшли по приготовані вінки перемоги. Рядом із їхніми стоять ще три мало знані могили. Це могили брата Мирона Топовірського, що помер 1935 р. в часі студій, могила брата Сотера Ковальчика, що помер іще як новик того ж року на серцеву недугу, і могила брата Аркадія Волошина, що довгі роки працював для Бога і для братів у Чині, як братчик у мондерському монастирі. Помер 1943.

У 1952 році Мондер знову переживав тяжкі дні смутку й жалоби. Тоді бо впокоївся в мондерській обителі найвищий настоятель Чину, Протоархимандрит о. Теодосій Галущинський, що саме того року відвідував канадійські монастирі. По торжественних богослуженнях у Мондері його тіло зложено в Едмонтоні в мавзолею, а потім похоронено на едмонтонському цвинтарі біля оо. Матея Гури й Лаврентія Джиголика. Рік пізніше виросла коло них іще одна могила, в якій спочив протоігумен о. Теодосій Добко, що згинув у нещасливому автомобілевому випадку.

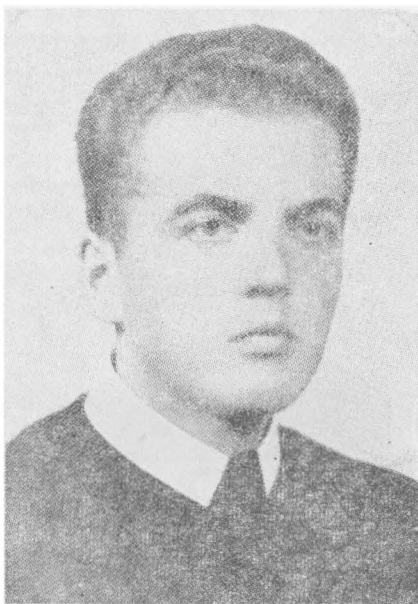
З літами одна по одній росли на мондерському цвинтарі василіянські могили. Сьогодні їх уже є дев'ять. У 1957 р. спочив по трудах невтомний о. Порфірій Боднар, спочив коло такого ж невтомного піонера о. Н. Крижановського. Напроти нього в березні 1962 р. похоронено брата Антонія Кастранця, що ціле своє життя провів на тихій молитві й щирій праці. А ось ще так недавно, у червні 1963 р. ще один автомобілевий

**Всесв. о. Протоархимандрит Теодосій Галушин-
ський ЧСВВ.**

"Спочив у не своїй Землі, але хоч між своїми"

випадок перериває нитку життя молоденького, доброго о. Андрія Ковча, ледве по році його священства, саме як їхав уділяти останні Св. Тайни. Це справді ще така свіжа могила, така болюча втрата.

о. Андрій Ковч ЧСВВ

**"Віддає життя своє сповняючи обов'язок любови,
обов'язок священника - пастиря".**

І ще одну могилу треба нам згадати в цей ювілейний час — могилу нашого дорогого о. Василька. О. Василь Скублений, скінчивши новіціят і студії в Мондері, одержав Св. Тайну Священства з рук Преосв. Кир Василя Ладики в 1938 р. і ще того ж року виїхав на дальші студії до вічного міста Риму. По двох роках студій занедужав і по тяжкій операції помер святою смертю. Свято жив, свято помер і це його святе життя й свята смерть є найкращим свідоцтвом-дипломом для мондерського монастиря, що виховує у своїх мурах такі великі, геройські душі, як о. Ва-

о. Василько Скублений ЧСВВ

"Умер, злучивши свою жертву з жертвою св. Йосафата — за св. З'єдинення — за братів".

илько. Перед смертю терпів страшно. З початку операція виглядала на невдачну, але молитви отців і братів, через посередництво праведного Йосифа Веляміна-Рутського, виблагали для нього велику ласку. Саме тоді, коли не було надії на рятунок, зоперований шлунок по кількох днях цілковитого застою почав свою нормальну працю—молитви були вислухані. Але прийшла друга недуга — запалення легенів — і скосила молоде життя. Умер, злучивши свою жертву з жертвою св. Йосафата і свої терпіння з терпіннями Христа. Одні з останніх його слів були: "Я не знав, що можна так багато терпіти..." Багато з тих, що знали його праведне життя і святу смерть, зверталися до нього з різними проханнями і він завжди приходив на поміч та рятував не раз із

невихідних обставин, головню серед страхіть минулої війни. Молимо Бога, щоб ми діждались тої радісної хвилини величати на престолах нового святого. Спочив о. Василько на римському цвинтарі Кампо Верано, і 1949 р. його тлінні останки зложено на тому ж цвинтарі в новій василіянській гробниці, де похоронено також інших отців нашого Чину, що померли у вічному Місті.

Церква св. Апп. Петра й Павла в Мондері, розбудована й побільшена — "свідок слави недавньої, великої слави".

МОНДЕР — СЕРЦЕ ЖИТТЯ

Сьогодні осередок ваги нашого релігійного й національного життя пересунено в інші місця. Інші міста стали столицями наших Єпархій, осідками Провінціального Уряду, осередками нашого організаційного життя. Туди перейшов, ска-

зати б, мозок-провід нашого народнього життя. Але серцем, живим серцем, що в життя вливає все свіжу кров — тим серцем нашого релігійного життя, як був колись, так є сьогодні, так і буде назавжди незамітне містечко Мондер — Мондер

Отці й брати мондерської обители з нагоди канонічного посіщення Впр. о. Протоігумена літом 1962 року. У першому ряді сидять з ліва: о. А. Винник ЧСВВ, о. протоконсультор С. Курило ЧСВВ, о. Протоігумен Б. Слобода ЧСВВ, о. ігумен М. Дацюк ЧСВВ та о. К. Пасічний.

зі своєю гарною старенькою церквою св. Ап. Петра й Павла, з таємничою гротою і тихим монастирем. І туди — до того тихого монастиря, до старенької каплички на "фармі", до тих білих могилок на цвинтарному горбочку — линуть наші серця — до Мондеру. Туди, де щоденно йде велика праця, линуть тихі, гарячі молитви, і як дим кадила підносяться в небо ніжні мелодії псалмодій.

З М І С Т :

Біверлейк	5
Пам'ятний день	6
Перші подорожі	8
Сумні початки	10
Поворот до краю	11
Гідний наступник	14
Перша могила	16
Незрівняний організатор	19
Нова церква	24
Небували гості	25
Перше десятиріччя	27
Нова боротьба	30
Великі пляни	31
Помічник у нещастю	34
1921 рік	36
Тим, що помагали	41
Довго очікувана хвилинка	43
Мондер новий осередок життя	44
Срібний ювілей	47
Мондерський місіонар Єпископом	48
Канадійсько-американська Провінція	50
Мондерські студії	51
Перші колоски	54
Настоятелі	56
Прощали батька	58
Ігумен мондерського монастиря на Влади- чому престолі	62
Нові будівничі	64
Школа духовного життя	67
Місійна праця	70
На народній ниві	73
Мондерська грота	74
Друковане слово	77
Архів - музей	80
З мондерського пом'яника	81
Мондер — серце життя	85

